ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE JEOPOLİTİK KAVRAMLARA DAİR ÖĞRETMEN YAKLAŞIMLARI (SİVAS ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ORUNBAY İRKİN

ANKARA
ARALIK,2023

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE JEOPOLİTİK KAVRAMLARA DAİR ÖĞRETMEN YAKLAŞIMLARI (SİVAS ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ORUNBAY İRKİN

DANIŞMAN: PROF. DR. YILDIZ DEVECİ BOZKUŞ

ANKARA
ARALIK,2023

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mustafa Orunbay İRKİN adlı öğrencinin hazırladığı "Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları (Sivas Örneği)" başlıklı bu çalışma Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı'nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri		İmza
Başkan	Prof. Dr. Nihal ÇALIŞKAN	
Üye	Prof. Dr. İsmail GÜVEN	
Üye	Prof. Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından …/…/20... tarihînde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise …/…/20... tarihînde kabul edilmiştir.

……

Prof. Dr. Mehmet İkbal YETİŞİR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmî yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Mustafa Orunbay İRKİN

ÖZET

TÜRKİYEDE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE JEOPOLİTİK KAVRAMLARA DAİR ÖĞRETMEN YAKLAŞIMLARI (SİVAS ÖRNEĞİ)

İRKİN, Orunbay Mustafa
Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ
Aralık, 2023, xv + 75 sayfa

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler eğitiminde jeopolitiğe ilişkin konuların öğretmenler nezdinde yerini incelemek, coğrafi faktörlerin ortaya çıkardığı sonuçların eğitim öğretim ortamında verimli bir şekilde işlenip işlenmediğini görmek ve bunun için öneriler geliştirmek, öğretmenlerin jeopolitik ile ilgili kavram, olay ve durumların Türkiye'ye etkilerine nasıl baktıklarını ve tüm bu hususların sosyal bilgiler eğitimindeki olumlu ve olumsuz yansımalarını açığa çıkarmak için gerekli çalışmalar yürütülmüştür.

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket çalışması yapılmıştır. Araştırmanın çıktıları nicel yöntem desenlerinden tarama deseninin basamaklarına uygun olarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın örneklemi 2022-2023 eğitim öğretim yılında Sivas vilayetinde bulunan 25 ortaokulda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşmaktadır. Anket çalışmasına 66 sosyal bilgiler öğretmeni dâhil olmuştur. Çalışmada araştırmanın amaçlarına ulaşılması için 29 soruluk anket formu kullanılmıştır. 25 soru kapalı uçlu olup araştırmanın amaçlarını içermektedir. İlk dört soru katılımcıların kişisel bilgilerini tespit etmek için oluşturulmuştur. Araştırma sonunda 66 sayfa anket formu elde edilmiştir.

Araştırmanın sonunda jeopolitiğin ülke kaderini etkileyen bir olgu olduğu, sosyal bilgiler öğretim programında Türkiye jeopolitiği hakkında yeterli ünite ve etkinliklerin yer almadığı, jeopolitik unsurlara yeterince yer verilmediği, öğrencilerin Türkiye coğrafyasının avantaj ve dezavantajlarını özümsemekte güçlük çektikleri, öğrencilerin jeopolitik farkındalığının artırılması için uygulanacak farklı yöntemlerin etkili olabileceği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bulgular doğrultusunda öğrencilerin jeopolitiğe bakış açılarının olumlu yönde değişmesi için sosyal bilgiler öğretim programında güncelleme yapılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Jeopolitik, Sosyal Bilgiler, Coğrafya

ABSTRACT

TEACHER APPROACHES TOWARDS GEOPOLITICAL CONCEPTS IN SOCIAL STUDIES TEACHING IN TÜRKİYE (SİVAS EXAMPLE)

İRKİN, Orunbay Mustafa

Master Thesis, Department of Turkish and Social Sciences

Thesis Advisor: Prof. Dr Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

December, 2023, xv + 75 pages

In research content, necessary studies were carried out to examine the place of geopolitics in social studies education in the eyes of teachers, to see whether the results of geographical factors are processed efficiently in the educational environment and to develop suggestions for this, to see how teachers view geopolitical concepts and the effects of geopolitical events on Türkiye, and to reveal positive and negative situations in social studies education.

In this study, a survey study, which is one of the quantitative research methods, was conducted .The data of the research were analysed in accordance with the steps of the survey design, which is one of the quantitative method designs.

The sample of the study consists of social studies teachers working in 25 secondary schools in Sivas province in the 2022-2023 academic year. 66 social studies teachers take parted in the survey study. In the study, a 29-question questionnaire form it was used to reach the goal of observation. 25 questions were closed-ended and included the aims of the study. The first four questions were designed to determine the personal information of the participants. At the end of the research, 66 pages of questionnaire form was obtained.

As a result of the research, it was concluded that geopolitics is a phenomenon that affects the fate of the country, there are not enough units and activities about Türkiye's geopolitics in the social studies curriculum, geopolitical elements are not sufficiently included, students have difficulty in assimilating the advantages and disadvantages of Türkiye's geography, and different methods can be effective in increasing students

geopolitical awareness. In line with these findings, it is recommended to update the social studies curriculum in order to change students perspectives on geopolitics positively.

Keywords: Geopolitics, Social Studies, Geography

ÖNSÖZ

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi, coğrafyadan etkilenen iki bilim dalıdır. Sosyal bilgiler ise bu etkileşimin temelinin anlaşıldığı farklı disiplinlerden oluşan bir derstir. Etkili vatandaşların ülke ve dünyadaki gelişmeleri doğru okuması gerektiği üzerinde hareket edilirse, fiziki ve beşerî coğrafyanın ülkeler üzerindeki etkisinin eğitimdeki karşılığını araştırma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

"Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları (Sivas Örneği)" adlı tez çalışması Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya biliminin mevcut etki, olgu ve sonuçlarının nasıl işlendiğini analiz etmek amacıyla oluşturulmuştur. Tez, ders döneminde tez danışmanım Prof. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş'un verdiği "Tarih Eğitiminde Jeopolitik Unsurlar ve Jeopolitik Kavramlar" adlı dersin içeriği üzerine düşünülerek ortaya çıkmıştır.

Tez çalışması sürecinde bana zengin birikimi, titiz, sabırlı ve mütevazı yaklaşımıyla yol gösteren ve destek veren danışmanım Prof. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş'a , yüksek lisans ders döneminde kendilerinden çok şey öğrendiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Gürcan Gürgen'e , Prof. Dr. İsmail Güven'e , Doç. Dr. Serkan Keleşoğlu'na ve Prof. Dr. Yasemin Esen'e; veri toplama sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen Sivas İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne ve araştırma yaptığım okulların idareci ve öğretmenlerine ve bana hep destek veren aileme içten teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili babacığım Nizam İRKİN'e...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
ÖNSÖZ viii
İÇİNDEKİLER x
TABLOLAR DİZİNİ xii
GÖRSELLER DİZİNİ xiv
KISALTMALAR xv
BÖLÜM I 1
GİRİŞ 1
1.1. Problem 1
1.2. Amaç 3
1.3. Önem 4
1.4. Sınırlılıklar 6
1.5. Tanımlar 7
BÖLÜM II 8
JEOPOLİTİK TEORİLERİ 8
2.1. Kara Hâkimiyeti Teorisi 8
2.2. Hava Hâkimiyeti Teorisi 9
2.3. Deniz Hâkimiyeti Teorisi 10
2.4. Kenar Kuşak Teorisi 12
2.5. Büyük Satranç Teorisi 13
2.6. Medeniyetler Çatışması Teorisi 14
2.7. Tarihin Sonu Teorisi 15
BÖLÜM III 16
TÜRKİYE'NİN KARA KOMŞULARI 16
3.1. Suriye 17
3.2. Irak 18
3.3. Azerbaycan 19
3.4. Ermenistan 20
3.5. İran 21
3.6. Gürcistan 23
3.7. Yunanistan 24
3.8. Bulgaristan 26
BÖLÜM IV 28
SOSYAL BİLGİLER VE COĞRAFYA 28
4.1. 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Bulunan Coğrafi Beceriler 30
BÖLÜM V 34
SOSYAL BİLGİLER VE JEOPOLİTİK 34
5.1. Siber Güvenlik 35

5.2. Biyoteknoloji 35
5.3. Yapay Zekâ 36
BÖLÜM VI 37
YÖNTEM 37
6.1. Araştırmanın Modeli 37
6.2. Evren ve Örneklem 37
6.3. Verilerin Toplanması 38
BÖLÜM VII 40
BULGULAR VE YORUMLAR 40
7.1. Ankete Katılan Öğretmenlerin Bilgileri 40
7.2. Anket Sorularına Verilen Cevapların Analiz Tabloları 41
BÖLÜM VIII 60
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 60
8.1. Sonuçlar 60
8.2. Öneriler 61
KAYNAKÇA 63
EKLER 68
EK 1. Etik Kurul Onayı 69
EK 2. Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni 71
EK 3. Anket Soruları 72
BENZERLİK BİLDİRİMİ 74
ÖZGEÇMİŞ 75

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Coğrafi Becerileri..……...31
Tablo 2 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Coğrafi Becerileri.…….……...32
Tablo 3 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı…….…….40
Tablo 4 Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı…….……...…41
Tablo 5 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Jeopolitik ve Jeostratejik Kavramlara Hâkim Olma Oranları…..…… 41
Tablo 6 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Jeopolitik ve Jeostratejik Kavramlara Yönelik Algıları…….…… 42
Tablo 7 Sosyal Bilgiler Müfredatında Türkiye'nin Jeopolitiği Hakkında Bilginin Yeterliliği ….……43
Tablo 8 Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Geleceğine İlişkin Algılar ……43
Tablo 9 Türkiye'nin Jeopolitik Güç Merkezî Olma İdeali Hakkındaki Görüşler.…44
Tablo 10 Harita Okuryazarlığı Becerisinin Jeopolitik İlgiye Etkisi ……45
Tablo 11 Coğrafya Okuryazarlığı Becerisinin Halen ve İlerisi İçin Etkisi …….46
Tablo 12 Öğrencilerin Coğrafi Konumun Avantaj ve Dezavantajları Hakkındaki Düzeyi …….…47
Tablo 13 Jeopolitiğin Değişkenliği Hakındaki Görüşler ….…….47
Tablo 14 Türkiye'nin Komşu Ülkelerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeterlilik Düzeyi…….……..48
Tablo 15 Türkiye'nin Komşu Ülkelerinde Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Okuma Dağılımı …….…….....49
Tablo 16 Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Küresel Güçler Tarafından Algılanışı ……..…50
Tablo 17 Siyasi Birliklerin Eğitime Olası Etkileri Hakkında Görüşler ……...50
Tablo 18 Sosyal Bilgiler Dersinde Ülke ve Dünyadaki Gelişmeler Hakkında Yapılan Etkinliklerin Durumu ……..51
Tablo 19 Öğrencilerin Coğrafyanın Kısa Sürede Değişmeyen Unsurlarını Bilme Düzeyi……..52
Tablo 20 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafyanın Farklı Dalları Arasındaki İlişkiyi Bilme Düzeyi ……..52

Tablo 21 Siyasi Organizasyonların Bilinmesinin Öğrencilerin Bilinç Düzeyi Üzerindeki Etkisi…….53
Tablo 22 Öğrencilerin Türkiye Jeopolitiği Konusundaki Bilgi Düzeyi …….....54
Tablo 23 Öğrencilerin Siyasi Coğrafyanın Temel Kavramlarını Bilme Düzeyi 55
Tablo 24 Sosyal Bilgiler Dersinde Mekansal Analizin Anlaşılmasını Sağlayan Materyallerin Kullanımı Hakkındaki Görüşler……55
Tablo 25 Farklı Materyallerin Belirli Yöntemlerle İşlenmesinin Jeopolitik Farkındalığa Etkisi ……..56
Tablo 26 Jeopolitik Kavramların Ülkeler Üzerindeki Önemi Hakkında Görüşler …….....57
Tablo 27 Coğrafya ve Uluslararası İlişkiler Arasındaki İlişki Hakkındaki Algılar..57
Tablo 28 Türkiye'nin Farklı Güçlerle Gelecekteki İlişkisi Hakkındaki Görüşler…58
Tablo 29 Coğrafi Şartların Değerlendirilmesini Gösteren Görüşler……..……..59

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel **Sayfa**

Görsel 1. Kara Hakimiyet Teorisi Haritası 9
Görsel 2. Hava Hâkimiyet Teorisi Haritası..... 10
Görsel 3. Amiral Alfred Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi Haritası..... 12
Görsel 4. Nicholas Spkyman'ın Kenar Kuşak Teorisi Haritası 12
Görsel 5. Brzezinski'nin Büyük Satranç Teorisi Haritası..... 13
Görsel 6. Huntington 'un Medeniyetler Çatışması Haritası..... 15
Görsel 8. Suriye ve Irak Siyasi Haritası..... 17
Görsel 9. Irak Siyasi Haritası 18
Görsel 10. Zengezur Koridoru 20
Görsel 11. Ağrı Dağı Manzarası ile Erivan 21
Görsel 12. İran Siyasi Haritası 22
Görsel 13. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı Haritası 24
Görsel 14. Tiran'a Karşı Balkan Ordusu Görseli 25
Görsel 15. Bulgaristan Siyasi Haritası..... 26

KISALTMALAR

LGS : Liseye Giriş Sınavı

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

MEM : Millî Eğitim Müdürlüğü

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BTK : Bakü-Tiflis-Kars

AB : Avrupa Birliği

TDD : Türk Devletleri Teşkilatı

TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

CERN : Avrupa Nükleer Araştırma Merkezî

G20 :20 Grubu (Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye ve Avrupa Birliği Komisyonu)

BM : Birleşmiş Milletler

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

vb. : ve benzeri

yy : Yüzyıl

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

İnsanoğlu hayatta kalmak adına her zaman yaşadığı coğrafyanın nimetlerinden yararlanma eğiliminde olmuştur. Sanayi Devrimi'nden önce coğrafyanın fiziki şartlarına dikkat çekilirken Devrim'den sonra beşerî unsurlara önem verilmeye başlanmıştır. Coğrafya bu gelişmelerden sonra farklı alt bilimlere ayrılmıştır. Siyasi coğrafya da bu bilimlerden biridir. Coğrafya ile devletleri idarede en başarılı yolu seçebilmek arasındaki münasebetler demek olan siyasi coğrafya her devirde olduğu gibi, bugün de canlı ve hayati bir konudur (Öngör, 1963). Siyasi Coğrafya üzerine yapılan çalışmalar sonucu jeopolitik ortaya çıkmıştır. Jeopolitik, coğrafyanın tüm veri ve türleri ile etkili olmasıdır. (Mütercimler, 1997). Jeopolitik' in gayesi coğrafi olaylardan faydalanmadır (Bilge, 1958).

Dünya siyasi tarihînde en temel etken coğrafya olmuştur (Tezkan ve Taşar, 2002). Ülkemizin içinde bulunduğu coğrafi bölge, tarih öncesi çağlardan günümüze birçok medeniyete, devlete ev sahipliği yapmıştır. Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar, Persler Anadolu yarımadasında var olmuş medeniyetlerden bazılarıdır. Medeniyetlerin ve devletlerin Anadolu bölgesini tercih etmesinde bu bölgenin stratejik pozisyonu ön plana çıkmıştır. Anadolu'nun önemli ticaret yollarına sahip olması uluslararası ticarette sahip olduğu konumu uzun yıllar devam ettirmiştir. Fakat coğrafi keşifler ile beraber bulunan yeni güzergahlar, Anadolu coğrafyasının ticaretteki önemini kaybetmesine sebep olmuştur.

Türkiye, jeopolitik konumu sebebiyle geçmişten günümüze çeşitli devletlerin hedefi olmuş, bu devletlerin daima ilgisini çekmiştir. Dünya siyasetinde küresel ya da bölgesel güce ulaşmış siyasi yapıların yakın mercek altına aldığı Türkiye, coğrafi olarak avantajlı konumdadır. Türkiye'nin coğrafi konumuna ilginin birçok sebebi mevcuttur. Soğuk Savaş boyunca batılı devletlerin doğudaki vazifesini yapan Türkiye, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra stratejik ihmalle karşılaşırken başta SSCB'nin yıkılması olmak üzere bazı önemli siyasi gelişmeler sonrasında jeopolitik ve jeostratejik önemini artırmıştır (Yıldız, 2012).

Türkiye üzerinde bulunduğu coğrafyada bölgesel ve küresel güçlerin arasındaki dengeyi etkileyen önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Aynı zamanda gelişen teknolojik ve ekonomik gücüyle bağımsız Türk devletleriyle ortak hareket etmesi olasılığı sebebiyle bölgedeki dengeyi kendi çıkarı için değiştirebilecek bir millî gücü vardır (Kaya, 2017). Türkiye'nin hegemonya iddiası güden devletler tarafından yakın takibe alınmasının sebeplerinden biri de bu kritik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Millî güvenliğin sağlanması, şimdi ve gelecekte karşılaşılacak olası tehlikelerin bertaraf edilmesi için toplumun coğrafyanın önemi hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Tarih boyunca Anadolu'da yaşayan her toplum her bakımdan güçlü olmak zorunda kalmıştır. Bu coğrafyada iz bırakan her toplum, üzerinde yaşadığı toprakların önemini bilerek güçlü olması gerektiğinin farkında olmuş, bu farkındalığa sahip her medeniyet arasında kadim geçmişten günümüze süregelen mücadeleler sebebiyle de Anadolu coğrafyası her zaman tehdit altında olmaya devam edegelmiştir. Devletler bu tehditlere karşı çeşitli önlemler alırken elbette geleceklerini düşünmüşlerdir. Eğitimli insanların yetişmesine önem göstermek bu önlemlerin başında gelmektedir.

İleri görüşlü devlet adamlarının tarih felsefesine hâkim, tarih şuuruna sahip olduğu açıktır. Kaliteli eğitim sayesinde iyi yetişmiş devlet adamlarının sayısı artar. Bunun için eğitim öğretim sahasındaki tespitlerin iyi yapılması, eksiklerin giderilmesi gerekmektedir.

Sahip olduğu konumuyla dünyada eşsiz bir yerde bulunan Türkiye, mevcudiyetini ve bağımsızlığını korumak için önemli tedbirleri almak zorundadır. Eğitim ve öğretim hamlesi bu tedbirlerden birisidir. Dünya konjonktürünü iyi bilen, ülke ve dünya gündemindeki olayları yakından takip eden, elde ettiği bilgileri sorgulayan, eleştiren ve yorum getiren insan profilini oluşturmak eğitimin amaçları arasında yer almalıdır.

Külebi'ye (2009) göre dünyanın kaoslar, hesaplaşmalarla yüklü bölgesinin merkezîndeki Türkiye güçlü olmaya ve menfaatlerini korumaya zorunludur. Bunu vatandaşlarının mutluluğu, refahı ve gelecek kuşaklara, çocuklarımıza yaşanabilir bir anayurt bırakabilmek için bütün engellemelere karşın başarmalıdır.

Bugünün değişen ve ilerleyen dünyasının tesiriyle vasıflı iş gücüne ve nitelikli eğitime gereksinim gittikçe artmaktadır (Semiz, 2023). Kaliteli eğitim ve ekonomik kalkınma güçlü bir ülke olmanın şartları arasındadır. Güçlü ülkeler donanımlı vatandaşları vasıtasıyla güçlerini elde eden ülkelerdir. Türkiye'nin geleceği için ülkenin jeopolitik konumunun avantaj ve dezavantajlarının genç nesillere iyi bir şekilde kavratılması hayati bir durum olarak karşımıza çıkarken ülkenin refahı ve güvenliği için

genç bireylerin gerekli bilgilerle donatılması ve bu bireylere yol gösterilmesi zorunluluğu doğmaktadır. İnsanların duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde başat rol oynayan öğretmenlerin bu çerçevede jeopolitik alanındaki tutumlarının açığa çıkarılması ve bu alandaki bakış açılarının analiz edilmesi için bu araştırmaya gerek görülmüştür.

Eğitim sürecinin en önemli paydaşlarının başında bulunan öğretmenler, eğitim programlarının ve uygulamalarının geliştirilmesinde önemli bir konumdadır. Eğitim öğretim sürecini doğal olarak en iyi bilen kişiler olan öğretmenler, ders programının kalitesini uygulamalı bir şekilde tahlil ederek öğrencilerin öğrenim süreçlerini ilk elden deneyimleme ve değerlendirme fırsatı bulmaktadır. Bundan dolayıdır ki eğitim bilimlerindeki araştırmalarda öğretmen görüşlerinin alınması hem araştırmaların kalitesini ve geçerliliğini artırmaya hem de öğretmen eğitimi programlarının geliştirilmesine yardımcı olur.

Tez konusu ile ilgili önceki çalışmalardan birisi Semiz (2023) tarafından hazırlanmış "Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Değerlendirilmesi" isimli yüksek lisans tez çalışmasıdır. Yazar tez çalışmasında nitel araştırma yöntemini kullanmıştır. Tez çalışmasının sonunda öğretmenlerin Türkiye'nin jeopolitik önemini vurguladığı, konu üzerinde eğitimin önemli bir yeri olduğu üzerinde hemfikir oldukları, ders kitaplarında ve öğretmen görüşlerinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun belli hükümlere dayandığı ve bu yargıların çok boyutlu düşünmeye zarar verebileceği çıktılarına ulaşılmıştır. Şanlı (2018) ise coğrafya öğretmenleri ile yaptığı tez çalışmasında Coğrafya dersinin Türkiye'nin jeopolitik önemini kavratmada etkili olamadığı sonucuna ulaşmıştır. Buna sebep olarak ders saatlerinin yetersizliği, ders kitaplarında meseleye yeterli yer verilmemesi, öğretim metodunda konunun incelenme biçiminin öğrencileri güdüleyememesi, konu içeriğinin dağınık ve yüzeysel olması gibi etmenler sıralanmıştır.

1.2. Amaç

Araştırmanın hedefi, araştırmanın neden, hangi hedefte yapılmakta olduğunun açıklanmasıdır (Aziz, 2011). Hangi bağlamda olursa olsun araştırmanın amacı açık ve kesin şekilde ortaya konulmalıdır (Arıkan, 2013).

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin gözünden Sosyal Bilgiler programındaki jeopolitik ile ilişkili konuların öneminin ve pratiğinin ne seviyede

olduğunu incelemek ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin jeopolitik ve onunla ilişkili kavramlar hakkındaki düşüncelerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Bu hedef istikametinde cevap aranacak sorular şunlardır:

1.Sosyal Bilgiler müfredatında Türkiye'nin coğrafi konumunun Türkiye'nin iç ve dış siyasetine olan etkisi yeterli ve anlaşılır bir şekilde yer almış mıdır?

2.Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin jeopolitik bilimiyle ilişkisi ne düzeydedir?

3.Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin siyasi coğrafya ve jeopolitik konularına ilişkin bakış açısı nasıldır?

4.Sosyal Bilgiler dersi lisede görülen Coğrafya dersine temel oluşturabilmede yeterli midir?

5.Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ülke ve dünya gündemine bakış açısı nasıldır?

6.Türkiye'nin coğrafi konumunun ortaya çıkardığı sonuçlar öğretmenler tarafından nasıl yorumlanıyor?

Bu alt amaçlar doğrultusunda yapılan araştırma ile, sosyal bilgiler müfredatının geliştirilmesinde öğretmenlerin tutum, görüş ve değerlendirmelerini göz önünde bulundurarak bu konudaki eksikliklerin ortaya çıkarılması ve iyileştirmelerin yapılması, Sosyal Bilgiler dersinde jeopolitik eğitimi farkındalığının arttırılması hedeflenmiştir.

1.3. Önem

Önem kısmında araştırmanın konusu ve hedefi ile alakalı mühim çalışmalara değinilerek bunların tavsiye edilen konuyu hangi boyutları ile ele aldığından bahsedilir (Aziz, 2011). Araştırmaya niçin ihtiyaç duyulduğu ve bu araştırmanın yapılmasına yol açan nedenler araştırmanın önemini açıklayıcı unsurlardır (Arıkan, 2013).

Toplumlar refah ve mutlulukları için toplumu oluşturan bireylerden eleştirel düşünme, teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek iyi bir şekilde kullanma, üretkenlik ve kendine güven gibi becerilere sahip olmasını istemektedir (Semiz, 2023). Sosyal bilimlerin tek bir çatı altında birleştirilmesi ile meydana gelen Sosyal Bilgiler dersi; öğrencilerin gelecek hayatını etkileyen, geleceğe umutla bakmasını sağlayan bir ders olmasının yanı sıra nitelikli bireylerin yetişmesinde etkili değer ve becerileri barındıran bir alandır. Bilgili 'ye (2008) göre sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin buluşlarını birleştiren, öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bu bilgilerle öğrencilere sosyal

hayata uyum sağlamada ve sosyal meselelere çare bulmada gereksinim duyacakları bilgi, yetenek, düşünce ve değerleri kazandırmayı hedefleyen bir vatandaşlık eğitimi planıdır.

Sosyal bilgiler kapsamında değerlendirilen tüm dersler; kendini yetiştiren, hayat boyu öğrenmeyi bir yaşam felsefesi hâline getirmiş, çevresine örnek öğretmenler vasıtasıyla kişilere ulaşabilmektedir. Öğrencilerin içinde yaşadıkları coğrafyanın avantaj ve dezavantajlarını kavraması noktasında bir temel oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin ve bakış açısının tartışılması önem arz etmektedir.

Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşerî bilimlerden edindiği bilgiyi farklı disiplinlerle çalışarak farklılaşan koşullarda bilgiye dayalı karar alıp sorunlara çözüm üretebilen etkili bireyler yetiştirmeyi hedefleyen bir derstir (Öztürk, 2006). Etkin vatandaşların yetişmesinde diğer derslerden farklı bir konumuyla Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin, ünitelerin işleniş biçimlerinin sorgulanması, tartışılması dersin amaçlarına ulaşmasında faydalı bir adım olacaktır.

Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan, antropoloji, coğrafya, tarih, arkeoloji, siyaset bilimi, sosyoloji ve bu bilimler ile birlikte beşerî bilimler, doğa bilimlerinden faydalanan bir derstir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin bir kısmı öğrencilerin sosyal bilimleri oluşturan bilim dallarını öğrenme zorunluluğunun olduğunu; bir kısmı da öğrencilere yaşam boyu öğrenme amacıyla öğrenmenin erdeminin benimsetilmesi gerektiğini düşünmektedir (Ilter, 2021). Görüldüğü üzere birden çok bilimin katkısı bulunan Sosyal Bilgiler dersi temel oluşturan bir alandır. Bu nedenle temeli sağlam oluşturmak için dersin her parçasını gözlemleme ve takip etme ihtiyacı doğmuştur.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgiye ulaşım kolaylaşmıştır. Bilginin süratli bir biçimde çoğalması bilgiye ulaşım şekillerinin de değiştirmiştir (Taş, 2017). İnsanlar eskiden bilgiye ulaşmak için kitap, dergi gibi yazılı materyallere ya da bilgi sahibi kişilere ihtiyaç duyarken şimdi bilgisayar ve telefonla anında istedikleri bilgiye ulaşabilmektedir. Böyle bir ortamda kişilerin ilgi ve merakları da çeşitli konulara evrilmektedir. Jeopolitik, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi alanlar, bir zamanlar sınırlı sayıda insanın ilgisini çekerken günümüzde bu disiplinlere ilgi artmıştır. Bu ilgi, yeni araştırmalara kapı aralamış, akademik çalışmalara zenginlik katmıştır.

Uluslararası arenada doğru adımlar atan ülkeleri iç ve dış politikada daha iyi bir gelecek beklediği bilinmektedir. Bunun için karar alma mekanizmalarında gerekli hamleleri yapacak eğitimli ve donanımlı kuşakların yetişmesi elzemdir. 21 yy. da bilgi çağını yaşadığımız bugünlerde kendini geliştirmiş, eğitimli insana gereksinim

duyulmaktadır (Taş, 2017). Bilinçli kuşakların yetişebilmesi için eğitim ve öğretim ortamının mevcut hâlinin bilimsel çalışmalarla geliştirilmesi gereklidir. Bu nedenle eğitim ve öğretim alanında faaliyet gösteren eğitimcilerin jeopolitik konulara dair izlenimleri ve bakış açıları ile bulundukları ülkenin iç ve dış gelişmelerine dair düşünceleri de büyük önem taşımaktadır.

Tarihte önemli işlere imza atmış devlet adamlarının, alanında iyi yetişmiş öğretmenleri olmuştur. Gelecekte de alanında uzman, liyakat sahibi devlet adamlarının ve stratejistlerin yetişmesi için öğretmenlerin içinde yaşadıkları ülkenin konumuna ve bunun ortaya çıkardığı gelişmelere hâkim olması gerekmektedir.

Öğretmenler, insanların becerilerini geliştirmelerine, potansiyellerini gerçekleştirmelerine ve karmaşık beceriler edinmelerine yardımcı olma konusunda hayati bir role sahiptir (Yigit ve Bagceci, 2017). Öğretmenlerin düşünce ve önerileri dikkate alındığında eğitim sistemindeki aksaklıklar giderilebilecektir. Nerelerde hata yapılıyor, hangi adım atılsa iyi olur, kazanımların benimsenmesindeki engeller nelerdir gibi soruların cevabına bu şekilde ulaşılabilir.

Araştırma sonunda elde edilen veriler, sosyal bilgiler eğitimindeki jeopolitik farkındalığı artırabilir. Çünkü araştırma konusu ile ilgili hem yurtiçi hem de yurtdışında yeterli çalışma bulunmamaktadır. İlgili çalışmaların azlığı sosyal bilgiler alanında jeopolitik öğretimine önem verilmemesine neden olmaktadır. Bundan dolayı bu çalışma alandaki eksikliği tamamlamak adına yeni çalışmaların yapılmasını teşvik edebilir. Tezin bulguları öğretim programının geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmacının yapmak isteyip de çeşitli sebeplerden dolayı caymak zorunda kaldığı şeylerin dizildiği kısımdır (Aypay vd., 2009).

Veri toplama aracı anket ile sınırlandırılmıştır. Bahse konu araştırma Sivas'ta MEB'e bağlı 25 devlet ortaokulunda görev yapan 66 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile sınırlandırılmıştır. Yapılan çalışma gönüllülük esasına göre yapıldığı için ankete katılmak isteyen öğretmenler ile sınırlandırılmıştır. Ankete katılan öğretmenlerin yaşı, cinsiyeti, üzerinden bir sınırlandırma yapılmamıştır. 2022-2023 eğitim öğretim dönemi şubat ve mart ayları ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Beşerî ve sosyal bilimler disiplinlerinden yararlanarak geliştirilmiş ilkokul ve ortaokullarda okutulan bir derstir.

Coğrafya: Fiziki ve beşerî yapıyı belli ilkelere göre yorumlayan bilimdir.

Siyasi Coğrafya: Beşerî coğrafyanın olaylarını siyasi ilkelere göre yorumlayan coğrafyanın bir dalıdır. Siyasi ve coğrafya kelimelerinin birleşmesiyle oluşan siyasi coğrafyanın bilimsel bir yapıya kavuşması 1700'lü yıllara dayanmaktadır.

Jeopolitik: Devletin ve devletler arası ilişkinin beşerî ve fiziki coğrafi özellikler açısından incelenmesidir.

Jeostrateji: Devletin coğrafi koşulları göz önünde bulundurarak siyasi ve askerî hamlelerini gerçekleştirdiği bir idare metodudur. Jeopolitiğin bir alt dalı olarak bilinen jeostrateji, dış politikanın coğrafya tarafından nasıl şekillendirildiğini açıklar, gelecekte dış politikaya ilişkin izlenecek olası siyaseti coğrafi faktörler temelinde belirler. Jeostrateji; gelecekte ülkelerin ulusal güvenliğini tehdit edebilecek girişimleri şimdiden önleyebilmeyi ve olası bir savaş durumunda avantaj sağlayacak önlemlerin alınmasını da içerir (Karabulut, 2005).

Coğrafi Konum: Dünya üzerindeki herhangi bir yerin kapladığı alanın ölçü birimleri ile belirtilmesidir.

BÖLÜM II

JEOPOLİTİK TEORİLERİ

Bireylerin uluslararası ilişkileri yönlendiren düşüncelere hâkim olması dünyadaki gelişmeleri anlamasına katkı sağlamaktadır. Dünya savaşları gibi tarihî olayları etkileyen jeopolitik teoriler bu düşüncelere örnek teşkil eder. Dolayısıyla sosyal bilgiler eğitimcilerinin bu konuyu iyi kavraması, öğrencilerin sosyal bilgiler temelinde jeopolitik bilgileri özümsemelerine katkı sağlayacaktır. Öğretmen ve öğrenciler sosyal bilgiler ile jeopolitik arasındaki bağı tanıyarak ülkelerinin diğer ülkeler ile olan ilişkilerine dair bir bakış açısı geliştirebilecektir.

Jeopolitik, siyasi coğrafyadan doğan bir bilim olarak teorisyenler tarafından çeşitli şekilde yorumlanmıştır. Bu teoriler geçmişteki devlet adamlarını etkileyerek politik kararların alınmasında etkili olmuştur. Bazı önemli jeopolitik teoriler şu şekilde sıralanabilir:

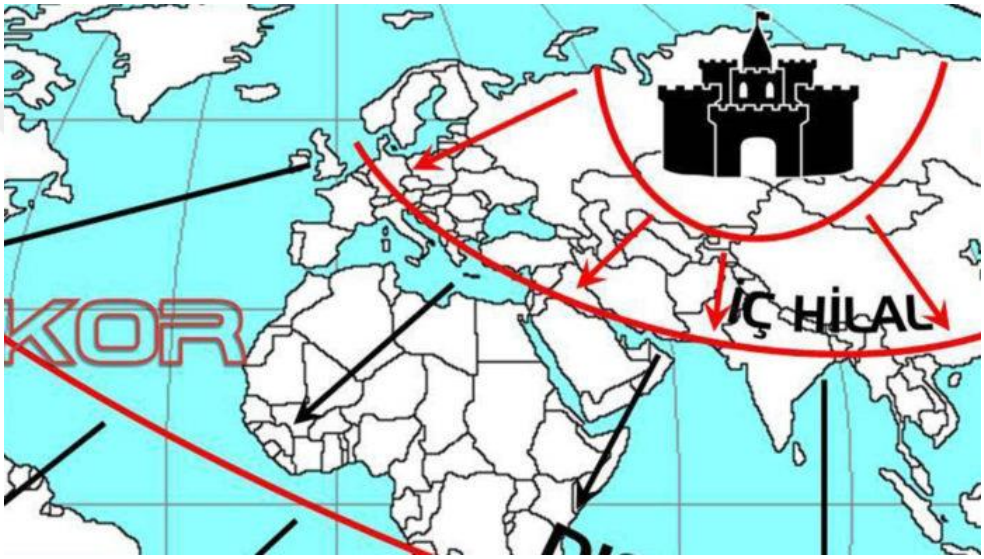
1. Kara Hâkimiyeti Teorisi
2. Hava Hâkimiyeti Teorisi
3. Deniz Hâkimiyeti Teorisi
4. Kenar Kuşak Teorisi
5. Büyük Satranç Tahtası Teorisi
6. Medeniyetler Çatışması Teorisi
7. Tarihîn Sonu Teorisi

2.1. Kara Hâkimiyeti Teorisi

Halford Mackinder'in bu teorisi, teorisyenin "Tarihîn Coğrafi Ekseni" ve "Demokratik İdealler ve Gerçeklik" eserlerinde açıklanmıştır. Mackinder, teorisinde odak nokta olarak Doğu Avrupa'yı seçmiştir. Bu bölge heartland olarak isimlendirilmiştir. Teoride heartlandı hâkimiyetine alan iki bölge vardır. Söz konusu bölgeler (Rimland) İç

Hilal ve Dış Hilal olarak belirlenmiştir. İç Hilal bölgesindeki ülkeleri oluşturan ülkeler: İran, Hindistan, Almanya, Çin, Türkiye ve Pakistan'dır. Dış Hilal bölgesindeki ülkeler ise İngiltere, ABD, Kuzey Afrika ve Kanada'dır. Kara hâkimiyeti teorisine göre Doğu Avrupa'ya hükmeden devletler dünyaya hâkim olacaktır.

I. ve II. Dünya Savaşı'nın sebepleri üzerinde çalışmalar yapılırken kara hâkimiyeti teorisinden faydalanılmıştır. ABD, SSCB'nin yayılmasını engellemek için bu teoriyi temel alan politikalar üretmiştir. Kara hâkimiyeti teorisi, günümüzde de jeopolitik dengeleri anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Görsel 1. Kara Hakimiyet Teorisi Haritası

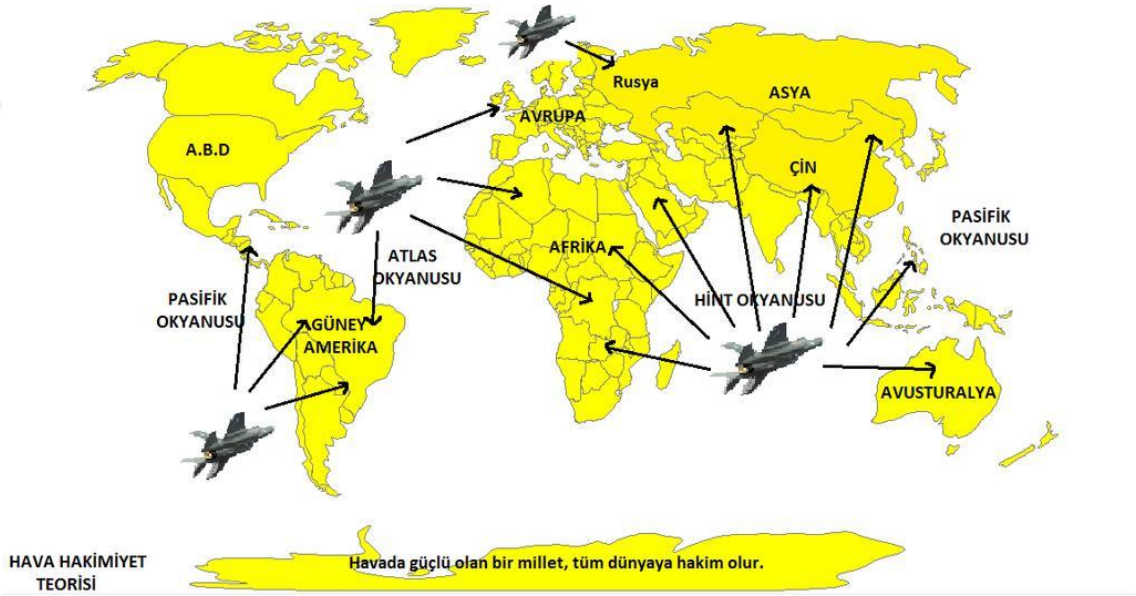
Kaynak. (Özdemir, 2020)

2.2. Hava Hâkimiyeti Teorisi

Küresel güç olmak isteyen devletlerin hava sahasına hâkim olması zorunluluğunu öne süren bu teoride kara ve deniz hâkimiyeti teorileri göz ardı edilmez. Fakat hava savunmasının 20 yy. gelişmeleri dolayısıyla diğer teorilerin önüne geçtiği savunulur. Bu teoriye göre havaya hâkim devletler bütün dünyaya hâkim olur. Savaşlarda deniz ve karaya göre daha az zayiat verilen hava saldırıları göz önünde bulundurulmuş, havacılık faaliyetleri üzerinde uzmanlaşma gerekliliği belirtilmiştir. Teoriyi ortaya atan kişiler:

General William Mitchell ve Haray Sachaklian'dır. Bu teori II.Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında daha da önem kazanmıştır. II.Dünya Savaşı, hava kuvvetlerinin kara ve deniz kuvvetlerini desteklemeye başlaması noktasında bir dönüm noktası olmuştur. SSCB ve ABD arasındaki güç mücadelesinde hava kuvvetlerinin etkisi artmıştır.

Teknolojik gelişmeler ile birlikte geliştirilen insansız hava uçakları, füzeler coğrafi engelleri aşmış zaman ve mesafe arasındaki bağıntıyı değiştirmiştir. Dolayısıyla günümüz savaşlarının kaçınılmaz bir parçası hâline gelen bu teori, her geçen gün önemini artırmaktadır.

Görsel 2. Hava Hâkimiyet Teorisi Haritası

Kaynak. (Bahadır, 2017)

2.3. Deniz Hâkimiyeti Teorisi

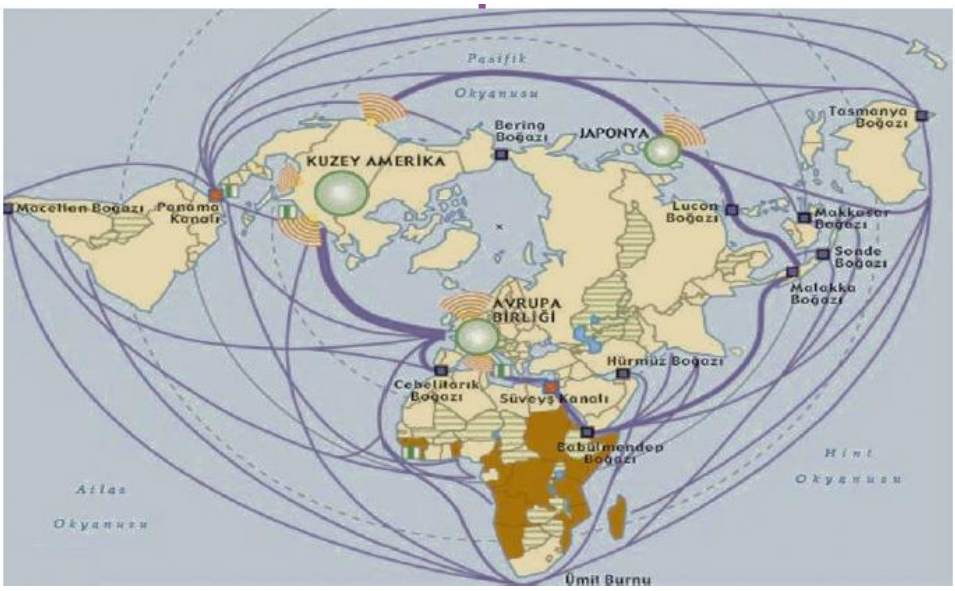
Deniz hâkimiyeti teorisi, denizlerin jeopolitik önemi ve savunmadan sanayiye kadar yarattıkları değeri bir görüş açısı ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım, 2022). Mahan'ın ortaya attığı bu teoride dünya egemenliğinin yolu deniz yollarını kontrol etmekten geçmektedir. Denizler ve okyanus aşırı bölgelere yayılma politikası devletleri güçlendirecek bir etmendir. Mahan'ın 17,18 ve 19. yüzyılların tarihleri üzerindeki

incelemeleri kendisinde; dünya çapındaki tarihsel uğraşların genellikle denizlerin kontrolü için yapılan sürekli bir mücadele olduğu kanısını oluşturmuştur (Mütercimler, 1997, s. 74). Alfred Mahan'ın "Deniz Kuvvetlerinin Tarihe Etkisi" isimli eserinde pek çok devletin politikalarına katkı sağlamıştır. Mahan "Deniz Gücünün Unsurları" kitabında bir ülkenin deniz etkinliği için 6 niteliğin önemli olduğunu yazmıştır. Bu özellikler şunlardır:

1. Bir devletin denize coğrafi konumu,
2. Ülkenin fiziki yapısı,
3. Coğrafi alanın fiziki ve beşerî coğrafyaya etkisi,
4. Nüfus gücü,
5. Toplum yapısı,
6. Ülkelerin yönetim yapısı.

Amiral Mahan'ın deniz hâkimiyeti kuramının özeti şu şekildedir: Üretim ve ticari faaliyetler hâkimiyet altında olmalı, enerji kaynaklarını yönetmeli , savaşı hududundan uzakta tutmalı , dünyadaki arbedeleri yönlendirip yönetmelidir (Yıldız, 2021).

Alfred Mahan'a göre devletin büyüklüğü kıyılarının uzunluğu ve limanlarının niteliği ile ölçülür. Denizdeki bağımsızlık, uluslararası ilişkilerde hâkimiyeti getirir. Türkiye'nin konumunu bu perspektiften değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridine sahip olma avantajını kullanması, bölge hâkimiyetinde elini güçlendirebilir.

Görsel 3. Amiral Alfred Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi Haritası

Kaynak. (Alpar, 2020)

2.4. Kenar Kuşak Teorisi

Yale üniversitesi milletlerarası ilişkiler profesörü Nicholas Spkyman tarafından oluşturulmuştur. Spkyman'a göre Heartland bölgesindeki iklim şartları ve coğrafi engeller Mackinder'in teorisini geri plana atmaktadır. Güç, Heartland'a hâkim olmakla değil, onu çevreleyen ve kenar kuşak olarak adlandırılan bölgeyi kontrol altına almakla elde edilebilir. Kenar kuşak ülkeleri şunlardır: Türkiye, Avrupa ülkeleri (Rusya hariç), Hindistan, Afganistan, Irak, Pakistan, İran, Kore, Çin, Doğu Sibirya'dır. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan bazı siyasi örgütlenmelerde ve yapılan anlaşmalarda bu teorinin etkisini görürüz.

Kenar kuşak bölgesi Heartland'ı çevreler ve onunla bağlantılıdır. Aynı zamanda ulaşım ağları açısından önemli bir bölgedir. Günümüzde süper güç devletler bölgedeki devletleri kontrol altında tutarak hegemonyalarını sürdürmek için mücadele etmektedir.

Görsel 4. Nicholas Spkyman'ın Kenar Kuşak Teorisi Haritası

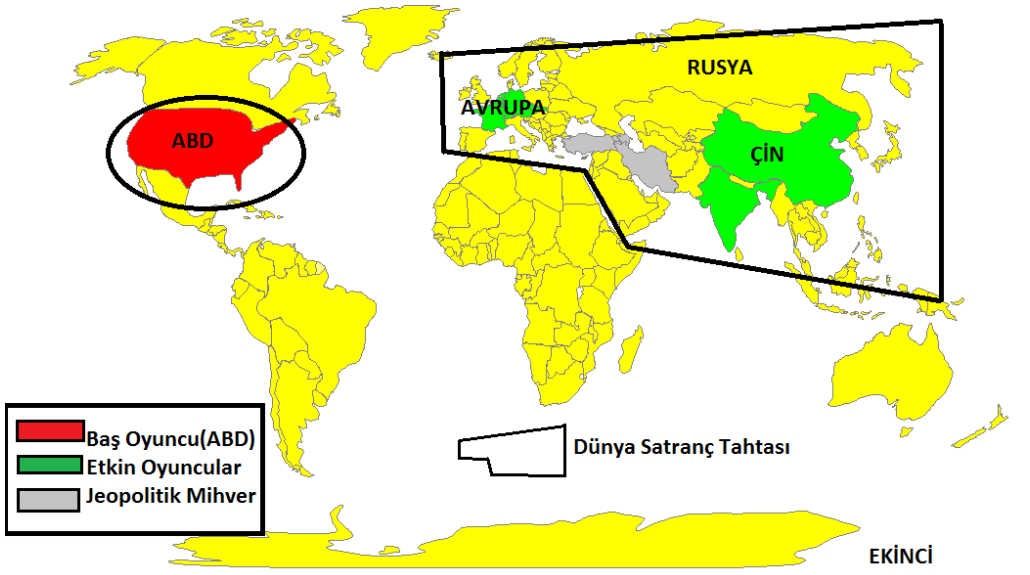
Kaynak. (Emirdağ, 2016)

2.5. Büyük Satranç Teorisi

Amerikalı stratejist Brzezinski, teorisinde ABD'nin küresel gücünü devam ettirmesi için Avrasya üzerinde hâkimiyet kurması gerektiğini savunmaktadır.1997 senesinde çıkarılan "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında ABD'nin dünya siyasetindeki hedeflerine ilişkin bilgiler vermiştir. Avrasya kıtasında en büyük iki aktör Rusya ve ABD iken Türkiye ve İran da güçlerini artırmak istemektedir. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle ön plana çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında çift kutuplu düzenin sona ermesiyle birlikte, küresel bir güç olarak ortaya çıkan ABD'nin gücünü kaybetmemesi için çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Brzezinski'nin geliştirdiği teori bu amaca hizmet etmektedir. Brzezinski'ye göre Avrasya kıtası dünyanın en önemli jeopolitik bölgesi olup, dünyanın en büyük nüfusuna, ekonomik gücüne ve doğal kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu yüzden bu kıtada hâkimiyetin sağlanması gereklidir.

Büyük satranç teorisi üzerinde, Avrasya kıtasında tam olarak hâkimiyetin sağlanamayacağı, bu yüzden dolayı gerçekçilikten uzak olduğu ve ABD'nin tek kutuplu hegemonik düzen hedefi için oluşturulmuş bir teori olduğu gerekçesiyle olumsuz eleştiriler yapılmaktadır.

Görsel 5. Brzezinski'nin Büyük Satranç Teorisi Haritası

Kaynak. (Bahadır, 2017)

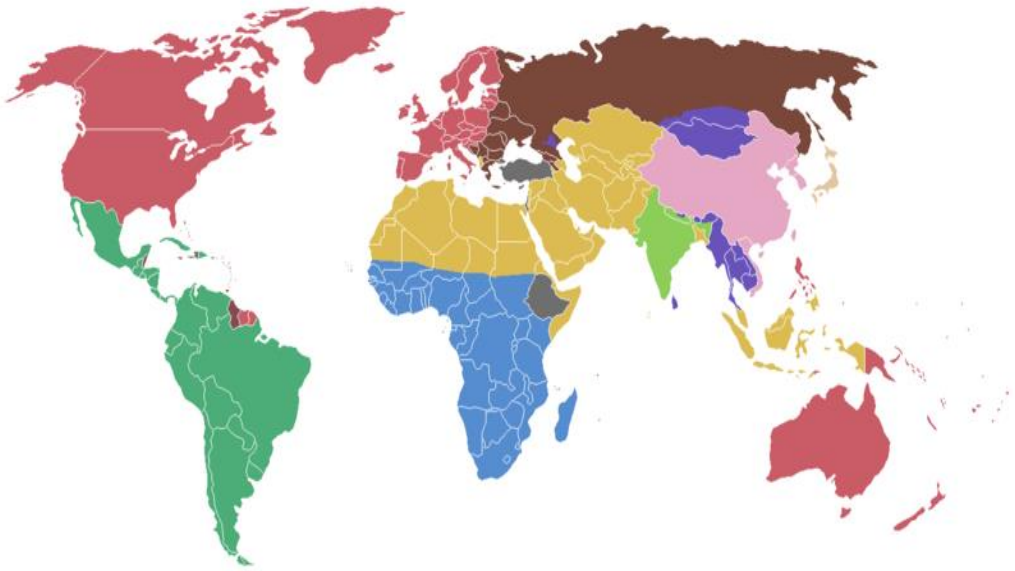
2.6. Medeniyetler Çatışması Teorisi

Teoriye göre Soğuk Savaş sonrası döneme denk gelen 1990'lı yıllar ve sonrasında uluslararası arenada belirleyici unsurlar politik ya da ekonomik ideolojiler olmayıp medeniyetler olacaktır. Teorinin sahibi Samuel Huntington, fikrini ilk defa Foreign Affars dergisinde çıkarılan makalesiyle ortaya atmıştır. Daha sonra 1996 yılında "Medeniyetler Çatışması" adlı kitabıyla tezini detaylandırmıştır. Huntington kitabında ülkeler mevzunda beş ayrı tasvir yapmıştır. Huntington 'un ülke sınıflandırması şu şekildedir:

1. Bölünmüş Ülke
2. Kararsız Ülke (Türkiye'nin içinde yer aldığı grup)
3. Merkez Ülke
4. Üye Ülke
5. Yalnız Ülke

Yeni liberal yaklaşımın temsilcisi Huntington, ideolojik farklılığa dayalı iki kutuplu sistemin sona ermesiyle uluslararası alandaki mücadelenin medeniyet farklılığından kaynaklanan çatışmalara dönüşebileceği düşüncesine sahiptir (Sönmezoğlu, 2002).

Huntington batı merkezli bir dünya görüşüne sahip olup İslam ülkelerini batı açısından bir tehdit olarak yorumlamaktadır. Samuel Huntington'a göre Batı'nın liberal değerleri ile İslam'ın muhafazakâr değerleri arasında bir çatışma vardır. Bu durum özellikle Orta Doğu'da yaşanan gerginliklerin sebebini teşkil etmektedir. Teoride kararsız ülke sınıflaması içerisine giren Türkiye'nin hem Batı Medeniyeti hem de İslam Medeniyeti etkisi altında olduğu belirtilir.

Görsel 6. Huntington 'un Medeniyetler Çatışması Haritası

Kaynak. (Roosen, 2022)

2.7. Tarihin Sonu Teorisi

ABD'li Francis Fukuyama'nın dünyanın batı liberalizmi tarafından yönetileceği, batı sistemine karşı herhangi bir alternatif oluşturulamayacağı gibi iddialarını savunduğu bir tezdir. Teoriye göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılışından itibaren dünyada çok kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçişin getirdiği serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal kapitalist sistem, insanlığın ideal sistemidir.

Fukuyama'nın düşüncesi Hegel'in diyalektik felsefesine dayanmaktadır. Yazar, Soğuk Savaş sonrası kaleme aldığı "The End Of History" adlı çalışmasında ortaya attığı teorisinde liberalizmin özgürlük ve refah için tek çıkar yol olduğunu, komünist ve faşist rejimlerin, monarşik yapıların liberalizmin antitezleri olduğunu savunmaktadır.

Teori üzerinde ekonomik ve kültürel temelli eleştiriler yapılmaktadır. Sosyalizm dünya düşüncesini benimseyen gruplar, liberalizmin eşitsizlikleri meydana getireceğini bunun sonucunda sınıfsal ve grupsal çatışmalara sebep olacağını düşünmektedir. Kültürel temelli eleştiriler yapan millîyetçi muhafazakâr gruplar ise dinî ve millî rejimlerin kurulabileceğini savunmaktadır. Bunun yanında Fukuyama'nın batı kültür ve değerlerini liberalizm adı altında yaymaya çalıştığı getirilen eleştiriler arasındadır.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'NİN KARA KOMŞULARI

Türkiye'nin komşuları ile ilişkileri güvenlik, ekonomi ve dış politika açısından önemlidir. Sosyal bilgiler eğitiminde Türkiye'nin kara komşularının jeopolitik önemi ile birlikte bu ülkelerle münasebetlerin doğru bir şekilde ele alınması öğrencilerin dünyayı daha iyi anlayabilmesini ve ülkelerinin dünya siyasetindeki rolünü daha iyi kavrayabilmesini sağlayacaktır. Bundan dolayı öğretmen ve öğrencilerin komşu ülkeleri farklı yönleriyle iyi tanımasında fayda vardır.

Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar'ın ortasında yer alan Türkiye, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan stratejik bir konumda yer almaktadır. Türkiye'nin batısında post-modern olarak vasıflandırılabilecek devlet yapısına dayalı ilişkiler bütünü olmasına karşın, Türkiye'nin doğu bölgesinde ulus devlet olma sürecini bitirememiş devletlerin devam ettirdiği bir anlayış vardır (Özdemir, 2008). Farklı stratejilerin işlendiği böylesi bir ortamın Türkiye'yi denge siyasetine ittiği söylenebilir. Jeopolitik konum, ülkelerin dış politika kararlarında kaçınılmaz bir faktördür.

Siyasi ve ekonomik açıdan güçlü ülkeler komşu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye gayret gösterir. Komşu ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesinde karşılıklı saygı ve anlayışı temel alan diplomatik ilişkiler kurmak gereklidir. Bölgelerdeki komşu devletler refah seviyelerinin artması için ticaret ve ekonomik iş birliğini kurmak ve geliştirmek için adımlar atarlar. Ortak sorunlar üzerinde iş birliği yapmak bölgesel barış ve güvenliği artıran bir hamledir. İletişimin güçlendirilmesiyle birlikte kültür alışverişlerinin meydana gelmesi de mümkün olmaktadır.

Türkiye'nin sınır ülke özelliği, Türk dış siyasetindeki değerlendirmeleri etkilemektedir. Örneğin Türkiye için kullanılan "köprü" niteliği onun kimliksiz bir tampon coğrafya ve farklı kimlikler arasında iletişimi sağlayan bir ara alan olma niteliğini vurgular (Özdemir, 2008, s. 34). Türkiye 8 ülke ile sınır komşusudur. Güneyde Irak ve Suriye, doğuda Azerbaycan, Ermenistan, İran, Gürcistan, kuzeybatıda Bulgaristan ve Yunanistan yer almaktadır. Türkiye birbirinden oldukça farklı özellikler gösteren Ortadoğu ve Avrupa stratejik medeniyetleri arasında bir sınır ülkesi pozisyonundadır (Özdemir, 2008).

3.1. Suriye

Suriye'nin resmî adı Suriye Arap Cumhuriyeti'dir. Türkiye ile en uzun kara sınırını paylaşan ülkedir. Sınırın uzunluğu 911 km'dir. Devlet başkanı Beşar Esad tarafından yönetilen ülkenin başkenti Şam'dır. Suriye ile Türkiye arasında coğrafi ve tarihî ortaklıklar olması bu iki ülke arasında yoğun diplomatik görüşmeleri mecbur kılmıştır. Günümüzde Suriye devletinin Türkiye'ye karşı terör faaliyetlerinde bulunan örgütlenmelere desteği ve başka faktörler Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri durma noktasına getirmiştir.

Suriye iç savaşı sonrasında beş milyondan fazla Suriyeli mülteci Türkiye'ye göç etmiştir. Dünyada en çok Suriyeli mülteciyi barındıran ve onlara geçici koruma statüsü veren ülke konumunda bulunan Türkiye'ye göç eden mülteciler farklı görüşteki insanlar tarafından tartışılmaya devam edilmektedir. Türk vatandaşlarının bir kısmı onları bir sorun olarak görürken bir kısmı çeşitli nedenlerden dolayı devlet korumasında tutulmasında bir sakınca görmemektedirler.

Mültecilerin büyük bir kısmını oluşturan okul çağındaki bireyler kültürel farklılıklardan dolayı Türk eğitim sistemine ve sosyal hayata uyum sağlamada zorluklarla karşılaşmaktadır. Öğretmenler ise dil engeli ve sınıf mevcudunun artmasından dolayı sınıf yönetiminde zorlanmaktadır. Bu durum da derslerin verimli bir şekilde işlenmesi noktasında ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Görsel 7. Suriye ve Irak Siyasi Haritası

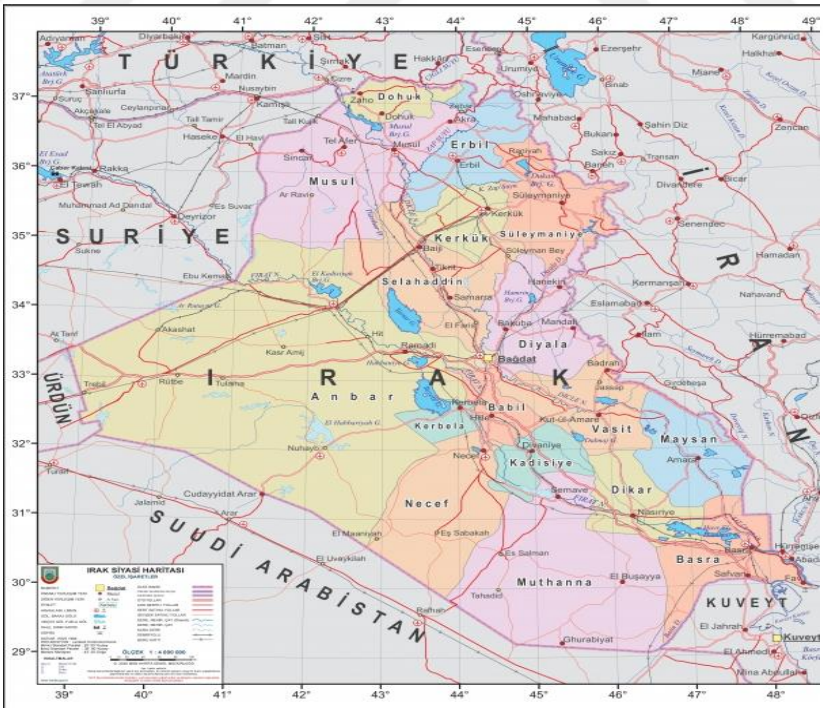
Kaynak. (Harita Genel Müdürlüğü, 2023)

3.2. Irak

Batı Asya bölgesinde yer alan Irak'ın geleceği dünyadaki egemen güçler tarafından saptanmaya çalışılmaktadır ve uluslararası güçlerin menfaatleri için mücadele ettiği Irak'ta Türkiye'nin de çıkarları vardır (Yaycı, 2019). Türkiye'nin güney komşularından Irak devleti, sahip olduğu petrol rezervleri ve verimli topraklar ile jeopolitik öneme sahiptir. Türkiye, yeryüzünün en zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerinden Irak'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarının global pazara iletilmesinde coğrafi üstünlüğü ile ön plana çıkmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Irak'ta yaşanan gelişmeler Türkiye'de yakından izlenmekte ve herhangi bir olumsuzluk öncelikle Türkiye'ye ulaşmaktadır (Aslan, 2023). Irak bölgesindeki terör tehdidi, su kaynaklarının paylaşımı, Irak'taki siyasi belirsizliğin Türk yatırımcılarını ticaret yapmasını zorlaştırması iki ülke arasında olumsuzluklara neden olmaktadır.

Türkiye, Irak bölgesinde yaşayan Türkmenlerin durumu ile de yakından ilgilenmekte ve Türkmenlerin karşılaştıkları problemlerin çözümü için girişimlerde bulunmaktadır. Türkmenlerin yönetimde daha etkin olması gerektiği düşüncesi ikili ilişkilerde gündeme gelmektedir.

Görsel 8. Irak Siyasi Haritası

Kaynak. (Harita Genel Müdürlüğü, 2023)

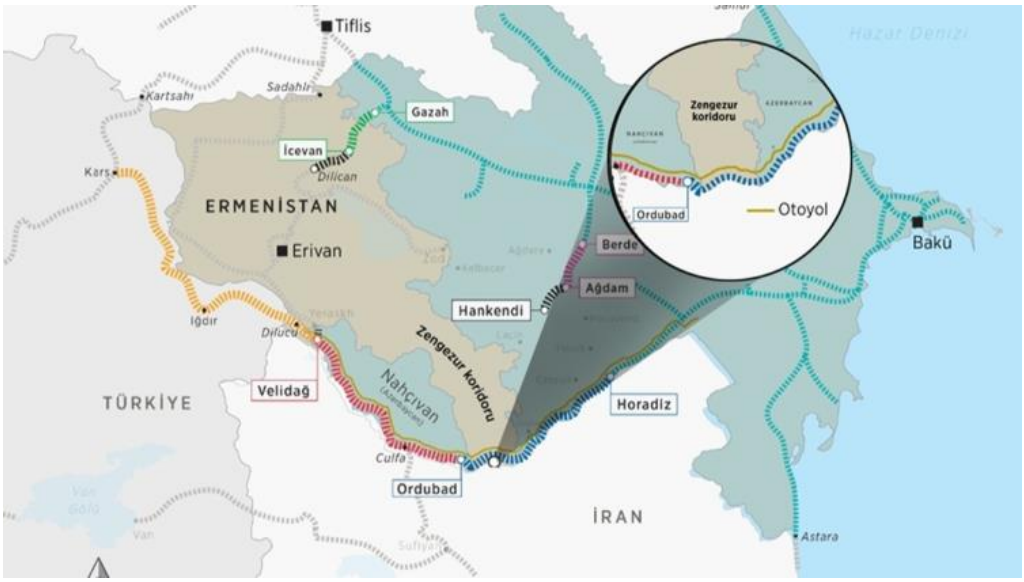
3.3. Azerbaycan

Doğu Avrupa ve Batı Asya 'nın kesişim noktası Kafkasya'da yer almaktadır. Başkenti Bakü'dür. SSCB'nin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmuştur. Diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992'de başlamıştır. Azerbaycan devletinin Ankara vilayetindeki büyükelçiliğinin haricinde Kars ve İstanbul'da başkonsoloslukları bulunmaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan "İki Devlet Tek Millet" anlayışı ile ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. İki devlet arasındaki sıkı bağların tarihsel kökenlerinden biri Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Killigil Paşa kumandasındaki Doğu Ordular Grubu'na bağlı askerî orduların içinde yer alan Kafkas İslam Ordusu'nun 15 Eylül 1918 tarihînde Azerbaycan'ın Bakü şehrini düşmandan kurtarmasına dayanmaktadır. SSCB dağıldıktan sonra artan ilişkilerin sürekli gelişmesinin bazı nedenleri vardır. Bunlar; her iki devletin kamuoylarının anlayışı, liderler arası temaslar, ortak menfaatler, ortak siyasi-düşünsel kültürden beslenmedir (Veliev, 2022). Bu nedenler kültürel ve ekonomik ortaklıklar kurulmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye'deki kurumlardan Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA'nın çalışmaları özellikle eğitim ve kültür alanındaki gelişmelere katkıda bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın askerî ve diplomatik başarısı ile neticelenen II.Dağlık Karabağ savaşında Türkiye'nin Azerbaycan'a yaptığı askerî, siyasi ve diplomatik yardımlar iki ülkenin ilişkilerini olumlu olarak pekiştirmiş, savaşın sonunda imzalanan Şuşa Beyannamesi ile birlikte ikili ilişkiler stratejik müttefiklik düzeyine ulaşmıştır.

Dağlık Karabağ'ın Ermenistan işgalinden kurtarılması ile birlikte Zengezur Koridorunun açılması, Türk dış politikası açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zengezur Koridoru; Hazar Bölgesi, Orta Asya, Ermenistan ve Azerbaycan'ı Türkiye'ye bağlayan jeopolitik, jeo-stratejik ve sosyo-ekonomik nitelikleri barındırmaktadır (Can, 2021). Güney Kafkasya jeopolitiği açısından çok önemli konumda bulunan Zengezur Koridoru, Türkiye'nin kendisi ile birlikte 1 trilyon doların üstünde ekonomik büyüklüğe sahip Türk devletleriyle kara bağlantısını sağlayacaktır. Böylelikle Türkiye'nin bölgedeki otoritesi artmış olacaktır.

Görsel 9. Zengezur Koridoru

Kaynak. (Hasanzadeh, 2023)

3.4. Ermenistan

Güney Kafkasya bölgesinde yer alan, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Başkenti Erivan'dır.

Türkiye ve Ermenistan arasındaki sınırın uzunluğu 328 km olup Türkiye'nin en uzun dördüncü sınırıdır. 16 Mart 1921 tarihînde imzalanan Moskova Antlaşması iki ülke arasındaki sınırın ilk belirlendiği antlaşma olmuştur. Sınırın kesinleştiği antlaşma 13 Ekim 1921 tarihînde Kars ilinde imzalanan Kars Antlaşması'dır.

Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ sorunu ve Ermenistan'ın sözde soykırım iddiasını dünya gündemine taşıyarak Türkiye'yi zor duruma düşürmeye çalışması yüzünden zaman zaman sekteye uğramaktadır.

II. Dağlık Karabağ Savaşı'ndan sonra Türkiye ve Ermenistan normalleşme sürecinde bir dizi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İki ülkeden seçilen temsilcilerin yaptıkları toplantılar sonrasında ülkeler arası havayolu ulaşımı ve havayolu kargo ticaretinin başlatılması gibi önemli kararlar alınmıştır.

Yaklaşık 1000 yıllık maziye sahip Türk ve Ermeni ilişkilerinin başlangıcı olarak Selçuklu Türklerinin Anadolu'daki hâkimiyetinden sonra meydana gelen tarihsel olaylar olarak gösterilebilir. Ermeniler, Osmanlılar döneminde Fatih Sultan Mehmet'in hoşgörülü politikasının sonucunda İstanbul şehrinde nüfuslarını artırmışlardır. Bursa'dan İstanbul'a gelen Ermenilere Sulu Manastır tahsil edilmiştir. Asırlarca hoşgörü ikliminde devam eden ilişkiler, imparatorlukların parçalanmaya başlamasını teşkil eden Fransız İhtilali sonrasında gerginleşmeye başlamıştır. Batılı devletlerin kışkırtması ile Anadolu Ermenileri isyan etmiş, kendi devletlerini kurmak istemişlerdir. İsyanlar ile birlikte Doğu Anadolu Bölgesi'nde binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti, 1915 yılında Ermenileri tehcir etmek zorunda kalmıştır. Özocak (2022)'a göre, Ermenilerin mühim diaspora uluslarından biri olmalarında I.Dünya Savaşı evvelindeki olaylar ve savaş zamanında çıkarılan tehcir kanunu etkili olmuştur.

Görsel 10. Ağrı Dağı Manzarası ile Erivan

Kaynak. (Dönmez, 2020)

3.5. İran

Geçmişten günümüze Avrasya'daki önemli konumu sebebiyle jeostratejik önemini devam ettirmiştir. Günümüzdeki bölgesel güçlerin içerisinde yer alan İran, uluslararası enerji güvenliğinde ehemmiyetli bir yere sahiptir.

1639’da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile belirlenen Türkiye ile İran arasındaki sınır, zaman zaman bazı ufak değişikliklere uğramış, en son 26 Mayıs 1937’de Tahran’da imzalanan anlaşma ile günümüzdeki hâlini almıştır. Bu ülke ile sınırın uzunluğu 560 km olup, Türkiye’nin en uzun ikinci sınırı konumundadır.

İran kaynaklarında ilk Türk-İran temaslarının İskitler devrinde olduğu belirtilmiştir (Çelik ve Çelik, 2015). Asırlar boyunca İran bölgesinde meydana gelen olaylarda başat rol oynayan Türkler bu bölgede birçok devlet kurmuşlardır. Gazneliler Devleti, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar Devleti, Safevi Devleti bu devletlerden bazılarıdır.

Günümüzde hâlen İran bölgesinde Türk popülasyonu vardır. İran’da yaşayan Türklerin ekseriyetini oluşturan *Şahseven , Afşar ,Karapapaklı, Sungurlu,* boyları; Alborz, , Hemedan, Gazvin, Erdebil , Zencan ,Tahran vilayetlerinde kalmaktadır (Moghanirahimi, 2021). Bölgedeki Türk nüfusu, Fars rejiminin kendilerini asimile etmeye çalıştığını düşünmektedir. Bu yüzden İran Türkleri asimilasyona karşı farklı siyasi ve sosyal gruplar oluşturmuşlardır. Oluşturdukları teşkilatlar içerisinde Türk kültür değerlerini savunmakta ve Türkiye’ye sevgi ve bağlılıklarını dile getirmektedirler.

Görsel 11. İran Siyasi Haritası

Kaynak. (Harita Genel Müdürlüğü, 2023)

3.6. Gürcistan

Karadeniz bölgesinin doğusunda Güney Kafkasya'da konumlanan ülke, bağımsızlığını SSCB dağıldıktan sonra 9 Nisan 1991 yılında ilan etmiştir. Gürcistan'ın elverişli coğrafi konuma sahip olması, ülkeyi Kafkasya'nın güneyinde oluşan jeopolitik süreçlerin merkezî konumuna getirmiştir (Can, 2022).

Ahıska Türklerinin anayurtlarına geri dönüş süreci Türkiye-Gürcistan temaslarındaki en mühim meselelerden birini oluşturmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2022). Ahıska Türkleri 1944 yılında SSCB lideri Joseph Stalin tarafından casusluk ve kaçakçılık yaptıkları iddiası ile Gürcistan'dan kovulduktan sonra Orta Asya'ya ve Ukrayna'ya dağılmışlardır. Türkiye, Ahıska Türklerinin durumu ile yakından ilgilenmekte, anayurtlarına geri dönüş yapmaları için girişimlerde bulunmaktadır.

SSCB'nin parçalanmasını takiben Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde hizipçi hareketler başlamış, bağımsız Gürcistan'dan ayrı olarak sözde bağımsızlık ilan edilmiştir. Türkiye, buradaki ayrılıkçı hareketleri tanımamakla birlikte söz konusu bölgedeki çatışmaların Gürcistan'ın toprak bütünlüğü göz önünde bulundurularak barışçıl bir şekilde çözülmesi için faaliyetler yürütmüştür.

Gürcistan, Güney Kafkasya'da nakliyat hizmetleri işinde kararlı tek devlettir (Can, 2021). Geçiş potansiyeline sahip olması dolayısıyla Türkiye ile arasında birçok proje üretilmiştir. "Demir İpek Yolu" olarak da adlandırılan BTK demiryolu projesi ile birlikte Türkiye ve Gürcistan arasındaki ulaşım ve ticaret seviyeleri daha iyi bir noktaya gelmiştir.

Görsel 12. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı Haritası
Kaynak. (Anadolu Ajansı, 2017)

3.7. Yunanistan

Batı medeniyetinin beşiği olarak kabul edilen modern Yunanistan 500 yıllık Osmanlı egemenliğinden sonra 1830 yılında kurulmuştur. Türk-Yunan temasları 1999 yılı itibariyle iş birliği ve anlaşmaya bağlı yeni bir devreye girmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Yunanistan'da Türk azınlık vardır. Ülkedeki nüfusu 6.000 olan Türkler Batı Trakya ile birlikte, Ege bölgesinin güneydoğu tarafında yer alan on iki adada yaşamaktadır. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu bölgelerde yaşayan Türkler eğitim başta gelmek üzere birçok sahada zorluklar çekmektedirler. Eğitim alanındaki sorunlar şu başlıklar altında toplanabilir:

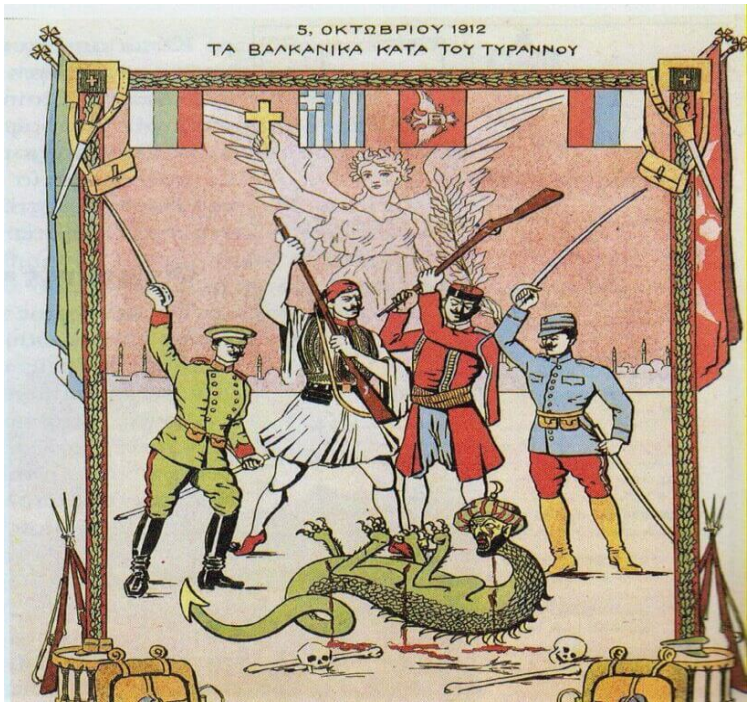
- İki lisanlı azınlık anaokulları açılmasına müsaade edilmemesi;
- Azınlık okullarının eğitim-öğretim faaliyetlerine son verilmesi;
- Azınlık okullarının yetersizliği;
- Yeni azınlık okullarının açılmasına müsaade edilmemesi;
- Azınlık okullarında vasıflı öğretmen gereksiniminin karşılanamaması;
- Azınlığın okullarını yönetme/denetleme özerkliğinin gözetilmemesi.

Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler son yıllarda Doğu Akdeniz meselesi ve adalar krizleri gölgesinde gergin ilerlemektedir. Yunanistan'ın, siyasi meseleleri hukuk sahasında çözmeye çalışan Avrupa strateji kültürü yerine bu sefer savaş sinyalleri veren bir yolu tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bu değişimin sebebinin söz konusu bölgelere hâkimiyet kurulması için verilen mücadele olduğu açıktır.

Yunanistan'ın Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme amacıyla güttüğü Helenist siyasetinin Türkiye'yi tehdit eden bir çizgide yürüdüğü görülmektedir. Yunanistan'ın Lozan Antlaşması'nda Türkiye'de yaşayan Rumların dinî lideri olarak kabul edilen Fener Rum Patriği'ni ekümenik olarak tanıması, patrikhanenin bütün

Ortodoks dünyasının merkezî olarak kabul edilerek Vatikan benzeri bir devletleşme hedefi konması teolojinin jeopolitiğe entegre edilmesidir. Yunanistan tarafından tahsis edilen uçaklarla diplomatik görüşmeler için yurtdışına giden patrikhane yetkilileri sözde ekümenik devleti bayrağını kullanarak, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne karşı bir duruş sergilemektedir.

Yunanistan'da ilk, orta ve yükseköğretimde okutulan ders kitaplarında Türk milleti aleyhine asılsız içeriklerin yer aldığı göze çarpmaktadır. İlkokullarda okutulan ders kitaplarında İstanbul olarak bilinen bölgenin isminin Konstantinopolis olduğu, Türklerin Rum halkını zorla Müslümanlaştırdığı, din değiştirmek istemeyenlerin katledildiği belirtilirken Balkan Harbi sırasında bastırılan propaganda afişlerine yer verilmektedir.

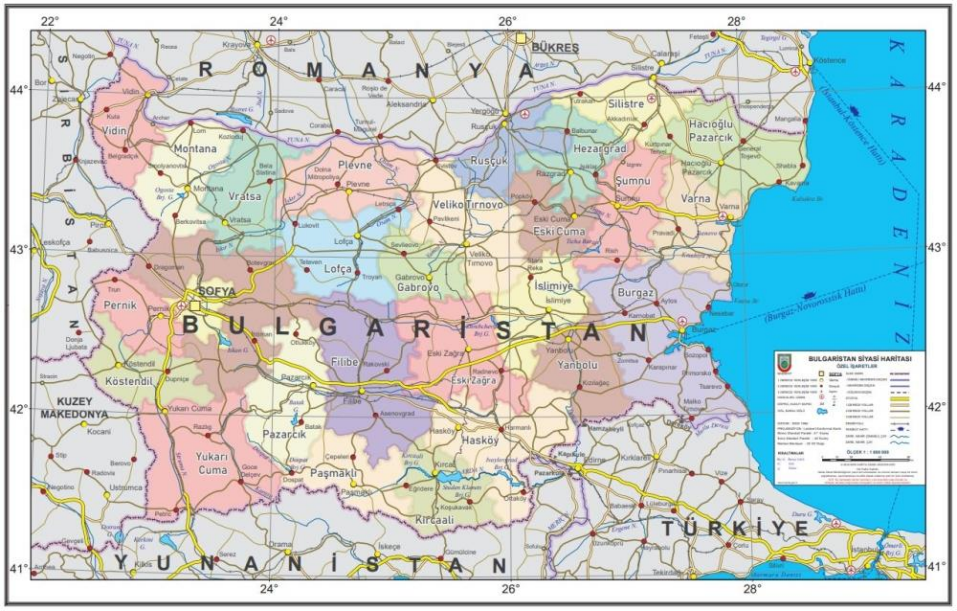
Görsel 13. Tiran'a Karşı Balkan Ordusu Görseli

Kaynak. (Ekinci, 2019)

3.8. Bulgaristan

Asırlar boyunca Osmanlı hâkimiyeti altında kalan Bulgarlar, Fransız Devrimi sonrası artan milliyetçilik akımlarından etkilenerek bağımsızlıklarını kazanmak için Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele etmiştir. İstanbul'a misyoner faaliyetler yürütmek amaçlı açılan Robert Kolej'de Bulgar öğrencilere milliyetçilik öğretilerek bağımsızlıkları için teşvik edilmiştir (Özgiray, 1995). Teşvikin amacı Büyük Bulgaristan'ı kuracak kadroları yetiştirmekti. Robert Kolej'den mezun ilk kuşak Bulgar münevverleri Bulgar ayaklanmalarının kilit isimleri olmuştur (Yakınca, 2021). Bulgaristan, isyanların ve savaşların sonunda, 93 Harbi neticesinde özerkliğini, 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan etmiştir.

Türkiye ve Bulgaristan arasında tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlar vardır. Bulgaristan'da 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasının ardından, serbest piyasa ekonomisine geçişişinde Türkiye destekçi bir rol üstlenmiştir. İki ülke ortak güvenlik çıkarları için bazı uluslararası örgütlerde birlikte hareket etmektedir. Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlü olması Balkanlar'ın istikrarını sağlamaktadır. Türkiye ile Bulgaristan günümüzde iki müttefik ülke konumunu sürdürmektedir.

Görsel 14. Bulgaristan Siyasi Haritası

Kaynak. (Harita Genel Müdürlüğü, 2023)

1984 ve 1989 yıllarında arasında Türklere uygulanan sert asimilasyon politikası sonucunda 360 bin kişi Bulgaristan topraklarındaki yerlerini bırakarak Türkiye'ye göç etmişlerdir. Zorunlu göçe tabi tutulan Bulgaristan Türkleri, millî kimliklerine sahip çıkmıştır. 1989'da Türkiye'ye başlayan göç, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa tarihi tarafından değerlendirildiğinde kıtanın en büyük toplumsal göç dalgası niteliğini barındıran insani felaketlerinden biri olmuştur (Yüzbaşıoğlu, 2019)

BÖLÜM IV

SOSYAL BİLGİLER VE COĞRAFYA

Coğrafya, ülke kalkınmasında mesuliyet alma duygusunu geliştirecek, tabiatı sevdirecek, ulusların zenginlik ve mutlulukları ile coğrafi çevreden yararlanma arasındaki bağlantıyı gösterecek, farklı coğrafi görselleri açıklayabilme becerisini kazandıracak bir bilimdir (Meydan, 2021). Birey yaşadığı coğrafyada meydana gelen tarihî, ekonomik ve sosyal olayların coğrafyayı nasıl etkilediğini ve nasıl değiştirdiğini coğrafya sayesinde öğrenebilir (İbret ve Yılmaz, 2022). Sosyal bilgileri oluşturan parçalardan birisi olan coğrafya, öğrencilerin yaşadıkları ülkenin konumunun getirdiği avantaj ve dezavantajları farkına varmasına hizmet etme sorumluluğunu üstlenen bir konumdadır. Bunun yanı sıra coğrafya, iyi bir vatandaş, ideal insan özelliklerinin genç kuşaklara kazandırılmasında önemli bir derstir. Coğrafyanın kazandırmış olduğu çeşitli bilgiler, entelektüel birikimi artırarak etkin vatandaşların yetişmesine katkıda bulunmaktadır.

Coğrafyanın ezberlenmesi gereken bilgi yığınından oluştuğuna dair bir anlayış vardır. Coğrafya sadece bir bölgenin yer şekillerini açıklayan bir bilim dalı değildir. Bu yüzeysel görüşün aksine çağdaş coğrafya; sayısal tekniklerin kullanıldığı, beşerî faktörlerin de işlendiği bir bilimdir. Coğrafya fiziki ve beşerî coğrafya olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Coğrafya öğretiminin amacı, halk arasındaki yaygın kullanımı ile "dünyanın veya herhangi bir ülkenin en yüksek dağını, en uzun akarsuyunu, en kalabalık şehrini…" ezberlemek değildir (Zeybek, 2010).

Coğrafya bilimi her ne kadar kendi içerisinde kalıplaşmış bir kavramsal çerçeveye sahip olsa da kapsadığı bilgi ve beceriler günümüz koşullarında sürekli değişmektedir (İbret ve Yılmaz, 2022). Değişimin farkındalığında olarak Sosyal Bilgiler dersinin güncel bilgilerle ele alınması çok yönlü bir bakış açısının oluşmasına fırsat verebilir.

Coğrafya, mekân ve insan arasındaki ilişkiyi neden sonuç ilişkisi içerisinde yorumlayarak sürekli gelişimi amaçlar ve sosyal bilimlerin bir alt dalı olarak gözlem ve sözlü tartışmalara açıktır.

Sosyal Bilgiler dersinde insan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayan bir disiplin olarak karşımıza çıkan coğrafya, etkili ve verimli bir şekilde işlendiği takdirde

bireylerdeki sorumluluk duygusunu içselleştirmekte ve ileri görüşlülük yeteneğini kazandırmaktadır. Coğrafya, öğrencilerin en başta yaşadıkları yerler olmak üzere ülkemiz ve dünya hakkında coğrafi bilinç kazanmasını sağlar (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015). Öğrenciler böylelikle bölgesel ve küresel sahadaki olayları daha iyi yorumlama şansını elde ederler.

Coğrafi bilginin öğrenilmesi ve öğretilmesi geçmişten günümüze gerekliliğini hep korumuştur. Coğrafi bilgi, bir ülkenin imkânlarının ve olanaksızlıklarının habercisidir (Karabulut, 2005). Devletlerin güç mücadelesinde stratejik bir yere sahip bu bilgi türünün bilimsel bir şekilde yorumlanması ile jeopolitik ve siyasi coğrafya ortaya çıkmıştır. Sosyal Bilgiler dersindeki verimlilik bu coğrafya dallarında çalışmalar yapacak bireylerin akademik kalitesini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler eğitiminde coğrafya konularının diğer içeriklerle beraber ele alınması, bütüncül anlamaya yardımcı olur. Örneğin tarihsel olayların sebep ve sonuçlarının coğrafya ile ilgisinin anlaşılması için tarihten yararlanmak, iklim, doğal kaynaklar ve topoğrafya gibi faktörlerin etkilediği farklı kültür ve toplumları anlamak için disiplinler arası çalışmalara en müsait bilim dalı antropolojiden yararlanmak konuların bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Sosyal Bilgiler dersinin sadece geleneksel düz anlatım yöntemiyle işlenmesi coğrafyanın amaçlarına ulaşılmasında yetersiz kalacaktır. Dersin işlenişinde yeni yaklaşımların benimsenmesi, öğrencilerin coğrafyaya ilgilerini artırarak, öğretim programının kazanımlarını içselleştirilmesini sağlayabilir.

Sosyal bilgiler eğitiminde coğrafya konularının işlenmesinde bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Öğrencilerin derse hazır gelmemeleri, not tutma alışkanlığının olmaması sonucunda derse katılımlarda eksiklikler vardır. Görsel zekâya hitap eden materyallerin kullanımındaki yetersizlik, materyallerin azlığı da coğrafya öğretiminin verimliliğini azaltan başka bir unsurdur.

Türkiye'de harita becerileri ile ilgili konular ilkokulda hayat bilgisi, ortaokulda sosyal bilgiler lisede ise coğrafya dersi kapsamında ele alınmaktadır (Gürler, 2022). İyi bir harita okuyucusu olmak, sosyal bilgiler eğitiminin hedefleri arasındadır. Çünkü haritalar, öğrencilerin mekânsal düşünmelerine katkı sağlamaktadır. Mekânsal bilgi sadece ne, nerede sorularının cevabını araştırmak olmayıp bunun ötesinde niçin, nasıl ve aralarındaki ilişkilerin yer ve zamana göre durumunu ortaya koymaktır (Taş, 2006, s. 217). Öğrencilerin haritaları doğru bir şekilde okuyup doğru analiz edebilme gerekliliği

vardır (Buğdaycı, 2012). Harita becerisi olgunlaşmamış kişilerin mekânsal algılama seviyesi de yeterli değildir (Kızılçaoğlu, 2007). Harita becerisini edinebilen öğrenciler, coğrafi bilgiler arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklayabilirler. Yapılan bir araştırmada öğretmenlere öğrencilerin haritalardan öğrendikleri en önemli şey nedir diye sorulduğunda üçte biri haritaları okumayı, yorumlamayı ve analiz etmeyi öğrendiklerini belirtmiştir (Bednarz, Acheson ve Bednarz, 2006).

4.1. 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Bulunan Coğrafi Beceriler

Dünyada gün geçtikçe bazı yer ve yapıların nerede yer aldığının bilgisi daha fazla ehemmiyetli duruma gelmiştir (Çamurcu, Toygur ve Atmaca, 2022). Bu bağlamda coğrafi konum ve coğrafi beceriler kavramları giderek daha ciddi ele alınmaya başlamıştır.

Öğrencilerin harita okuryazarı olabilmesi için öğretim programının haritaları kullanma fırsatlarını artırması gereklidir. Türkiye'de 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yapılan değişiklikler ile coğrafi kazanımlar ve beceriler hem içerik hem de sayısal olarak zenginleştirilmiştir.

2018 müfredatında coğrafi becerilerin sayısı fazlalaştırıldığı gibi ünitelerde kullanma alanlarına daha fazla yer verilmiş ve günlük yaşamda ehemmiyetli bir yere sahip coğrafi becerilerin edindirilmesinde 2005 müfredatına kıyasla daha fazla bahsedilmiştir (Çiftçi ve Akça, 2019). Tablo 1'de 2005 öğretim programında yer alan coğrafi becerilere yer verilmiştir. Tablo 2'de ise 2018 öğretim programında yer alan coğrafi becerilere yer verilmiştir.

Tablo 1

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Coğrafi Becerileri

ÖĞRENME ALANI	**4.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**5.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**6.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**7.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**
Birey ve Toplum	Kanıtı tanıma ve kullanma	----------	----------	----------
Kültür ve Miras	----------	Görsel kanıt kullanma	----------	----------
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Mekânı algılama	Gözlem	Harita okuma ve atlas kullanma	Grafik hazırlama
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Tablo, diyagram ve grafik okuma	Basit istatistiki verilerini yorumlama	----------	----------
Bilim, Teknoloji ve Toplum	----------	----------	----------	Zaman ve kronolojiyi algılama
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	----------	----------	Bu ünite yok	Bu ünite yok
Güç, Yönetim ve Toplum	----------	----------	----------	----------
Küresel Bağlantılar	----------	----------	----------	----------

Kaynak. Çiftçi ve Akça, 2019, s. 41

Tablo 2

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Coğrafi Becerileri

ÖĞRENME ALANI	**4.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**5.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**6.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**7.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**
Birey ve Toplum	Kanıt kullanma, Zaman ve kronolojiyi algılama	----------	Zaman ve kronolojiyi algılama	----------
Kültür ve Miras	Kanıt kullanma, Zaman ve kronolojiyi algılama, Değişim ve sürekliliği algılama	----------	Zaman ve kronolojiyi algılama	Kanıt kullanma
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Mekânı algılama, Harita Kullanma, Konum Analizi Tablo, grafik diyagram çizme ve yorumlama	Harita okuryazarlığı Çevre okuryazarlığı Coğrafi Gözlem	Mekânı algılama Harita okuryazarlığı	Kanıt kullanma, Tablo, grafik diyagram çizme ve yorumlama

Kaynak. Çiftçi ve Akça, 2019, s. 42 (Devam Ediyor)

Tablo 2 (Devam)

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Coğrafi Becerileri

ÖĞRENME ALANI	**4.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**5.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**6.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**	**7.SINIF VERİLECEK COĞRAFİ BECERİLER**
Bilim, Teknoloji ve Toplum	----------	----------	----------	Zaman ve kronolojiyi algılama
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	----------	----------	----------	Değişim ve sürekliliği algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama
Etkin Vatandaşlık	----------	----------	----------	----------
Küresel Bağlantılar	----------	----------	----------	----------

Kaynak. Çiftçi ve Akça, 2019, s. 42

BÖLÜM V

SOSYAL BİLGİLER VE JEOPOLİTİK

Bilgi çağında bilgiyi üreten, bilgiyi etkili ve verimli bir şekilde hayata geçiren ülkeler, diğer ülkelerden daha iyi yaşam şartlarına sahiptir. Bu yaşam şartlarının oluşmasını sağlayan hiç şüphesiz etkili vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan ve bu amaca ulaşan eğitim politikalarıdır.

Ülkesinin ve dünyanın geleceğini doğru okuyabilen, gelecek hakkında doğru kararlar alabilen etkili ve bilgili vatandaşların var olabilmesi için jeopolitik öğretiminin dikkate alınması gereklidir. Çünkü zamanımızın sayısız olgusuna jeopolitiksel açıdan bakmak mecburiyeti doğmuştur (İlhan, 1985). Jeopolitik öğretimi, ülke güvenliği için karşılaşılan sorunlara çözüm üretme, strateji geliştirme amaçlarını taşımalıdır.

Toplumları anlamak ve incelemek için gerekli olan sosyolojinin jeopolitik ile ilişkisini bilmek, tarihin farkında olarak yarının sonuçlarını tahmin etmeyi sağlar. Sosyal Bilgiler dersi temelinde bu sebep sonuç ilişkisini irdelemek ve doğru anlamak eğitimin hedeflerinden birisi olması gerekir.

Sosyal bilgiler eğitiminde jeopolitik kavramı verimli işlendiği takdirde öğrencilerin siyasi gelişmeleri iyi analiz eden bilgili vatandaşlar olmalarına katkı sağlanabilir. Öğrenciler bunun sonucunda dünyadaki ve ülkesindeki problemler için çözüm üretebilen, eleştirel düşünme becerisine sahip, farklı kültür ve medeniyetler hakkında bir anlayış geliştiren, coğrafya ve siyaset arasındaki etkileşimi idrak eden bireyler olabileceklerdir.

Sosyal bilgiler eğitiminde jeopolitik öğretimi yapılırken farklı yaklaşımlara sahip olmak ve farklı yöntemlerin izlenilmesi öğrencilerin konuya ilgisini çekebilir. Çelikkaya ve Kuş'a (2009) göre derste çeşitli yöntem ve teknik kullanımı öğrencilerin dikkatini korumasını ve iyi öğrenmesini sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde, güncel vakaların kullanımına dair öğrenme faaliyetleri kararlaştırılırken müracaat edilen yöntemlerin uygun tercih edilmesi öğretme-öğrenme sürecini başarılı bir neticeye ulaştırmaktadır (Arın ve Devec, 2008). Konunun görselleştirilmesi için harita ve grafiklerin kullanımı faydalı yöntemler arasındadır. Bunun yanı sıra örnek olaylar üzerinden jeopolitik analiz yapmak, tartışma ve grup çalışmaları yapmak, kitle iletişim araçlarından gelen haberlere

jeopolitik açıdan bakmak, video, fotoğraf ve belgesel gibi multimedya araçlarının kullanımı, konuya yaklaşımı tek düzelikten uzaklaştırarak dersin içeriğini zenginleştirebilecek etkinliklerdir. Sosyal Bilgiler dersinin tarih içeriğinde savaşlar işlenirken devletlerin nerede, nasıl, niçin hareket ettiği jeopolitik açıdan ele alınmadır. Sosyal Bilgiler dersinin coğrafya konularında ise Türkiye'nin coğrafi konumu işlenirken geçmişte bölgeye egemen devletlerin yaşadıkları konuma bakış açısının tartışılması farklı disiplinler arasındaki bağın sosyal bilgiler temelinde anlaşılmasını sağlayabilir.

Sosyal bilgiler eğitiminde jeopolitiğin dünü, bugünü ve yarını incelenmelidir. Ulusal güvenlik için olduğu kadar ekonomik istikrar ve kişisel bilgilerin korunması için de göz ardı edilemez bir jeopolitik risk olan siber güvenlik, pandemi ile birlikte yükselişe geçen küresel enflasyonun ortaya çıkardığı ekonomik krizin jeopolitik sonuçları, yapay zekâ, biyoteknoloji gibi son yıllarda hızla gelişen teknolojilerin jeopolitik etkilerinin tartışılması sosyal bilgiler temelinde ele alınabilir.

5.1. Siber Güvenlik

Gelişen teknolojinin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz sonuçları da ortaya çıkmıştır. Kişisel bilgilerin ve devletlerin gizli bilgilerinin sızdırılması ve paylaşılması ulusal güvenliği tehdit etmektedir. Jeopolitik açıdan bir risk özelliği taşıyan siber güvenlik özellikle gelişimini sürdüren ülkelerin altyapısı ve ekonomisi üzerindeki etkililiğini her geçen gün artırmaktadır.

5.2. Biyoteknoloji

Uluslararası ilişkilerin gidişatını değiştirme potansiyeline sahip yeni teknolojilerden biyoteknoloji, belli bir kullanıma yönelik ürünler oluşturmak için farklı bilim dallarından yararlanarak bitki, hayvan ve mikroorganizmalar üzerinde çalışmaların yapıldığı bir alandır. Biyoteknoloji yeni hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olabileceğinden uluslararası sağlık güvenliği için bir risk teşkil etmektedir. Biyoteknolojinin jeopolitik etkilerinin ele alınması oluşabilecek olumsuz durumları engelleyebilir.

5.3. Yapay Zekâ

2020 yılından itibaren şiddetini artıran jeopolitik gerilim özellikle küresel güçlerin yapay zekâ alanındaki çalışmalarını artırmıştır. Yapay zekânın gelişimi ile birlikte askerî ekonomik üstünlüğün korunması ve elde edilmesi için başta ABD, Çin ve Rusya yapay zekâ teknolojisi çalışmalarına bütçelerinden büyük bir pay ayırmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinde yapay zekânın jeopolitik sonuçları ele alınırken yapay zekânın dünya düzenini, başka bir ifadeyle devletler arasındaki güç dengesini değiştirebileceği ve gelecekte yapay zekânın toplumlarda yaşanabilecek olası gelişmelerde önemli bir etkiye sahip olabileceği üzerinde durulabilir. Örneğin; yapay zekânın askerî alandaki kullanımının geliştirilmesiyle üretilen insansız hava araçlarının kullanım amaçları, hangi ülkelerin kullandığı ve insansız hava araçlarının jeopolitik sonuçları sosyal bilgiler temelinde işlenebilecek konulardır. Derslerde bu konuların ele alınması öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini dünyayı anlamaları bağlamında geliştirme fırsatı sağlamakla öğrencilerin ilgili konuda analiz ve değerlendirme kabiliyetini artıracaktır.

BÖLÜM VI

YÖNTEM

Bu bölümde verilerin toplanması, evren ve örneklem, katılımcılar, araştırmanın modeli, verilerin analizi ve çalışma planı ile alakalı ifadeler vardır.

6.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilgiler eğitmenlerinin jeopolitik bilimine bakış açısını açığa çıkarmak, sosyal bilgiler eğitiminde coğrafi unsurların nasıl işlendiğini araştırmak için nicel araştırma yöntemi seçilmiştir. Anket çalışması yapılmıştır.

Araştırmanın modeli genel araştırma modellerinin içerisinde yer alan tekil tarama modelidir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2014, s. 79). Tarama araştırma deseni geçmiş zamanda ya da şimdiki zamandaki bir durumu, olduğu gibi tasvir etmeyi hedefleyen gözlem modelleridir.

6.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın amacına uygun olarak çalışma yapılacak yerler belirlenirken amaca uygun ölçütler dikkate alınmıştır. Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretmenleri evren olarak ele alınmıştır. Sivas ilindeki 25 ortaokulda görev yapan sosyal bilgiler öğretmeni örneklem seçilmiştir. Araştırmanın daha geçerli ve güvenilir olması için anket çalışmasının yüz yüze yapılması tercih edilmiştir. Örneklem belirlenirken olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden amaçlı (güdümleme) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Güdümleme örnekleme, bir kitle içerisinde araştırma sorununun en tipik bir biçimde gözlenebileceği bir ait grubun örneklem olarak alınarak gerçekleştirilmesidir (Şenol, 2012, s. 390).

6.3. Verilerin Toplanması

Araştırmadan önce üniversite etik kurul izni ve MEM araştırma izni alınmıştır. Etik kurul onayı EK 1. de, MEM araştırma izni EK 2. de belirtilmiştir.

Veri aracı yüksek lisans ders döneminden itibaren oluşturulmaya başlanmıştır. Anket soruları oluşturulurken tez danışmanının görüşüne danışılmıştır. Oluşturulan sorular arasında eleme yapılarak araştırmanın amacına uygun sorular seçilmiştir. İlk olarak araştırmanın amacına yönelik sorular oluşturulduktan sonra katılımcıların kişisel bilgilerini içeren sorular ankete eklenmiştir.

Anket çalışması 2023 yılının şubat ve mart aylarında yapılmıştır. Çalışma yüz yüze gerçekleştirildiğinden ve 25 okulda yapıldığından dolayı zorluklarla karşılaşılmıştır. Katılımcılardan bazıları okulda olmadığından dolayı, anket çalışması için farklı günlerde tekrar okullara gidilmiştir.

Bu araştırmada 29 sorudan oluşan bir anket çalışması yapılmıştır. Anketin ilk dört sorusu katılımcıların kişisel bilgilerini içerirken geriye kalan 25 soru kapalı uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Anket soruları araştırmanın amaçlarına uygun olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Anket çalışması sosyal bilgiler öğretmenlerinin görev yaptıkları 25 okulda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 66 katılımcıdan 66 sayfa anket formu elde edilmiştir. Anket çalışmasının süresi ortalama 20 dakika sürmüştür.

Anket çalışmaları yapıldıktan sonra bazı öğretmenler çalışma ile ilgili kişisel görüşlerini araştırmacıya bildirmişlerdir.

6.4. Verilerin Çözümlenmesi

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizi, nicel yöntem desenlerinden tarama deseninin basamaklarına uygun olarak yapılmıştır.

Verilerin analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak katılımcılara anket soruları sorulmuştur, daha sonra elde edilen veriler analiz programında çözümlenmiştir.

Anket sorularının analizi için SPSS programından faydalanılmıştır. Araştırma sonuçları araştırmacı tarafından çözümlenmiştir. SPSS programına katılımcıların cinsiyeti, eğitim durumu, mezun oldukları üniversite, görev yaptıkları okul bilgilerini içeren veriler ve araştırma sorularının cevapları aktarılmıştır. Bu bilgiler frekans analizi

ile analiz edilip frekans tablosu oluşturulmuştur. Sonra veriler sütün grafiğine dönüştürülmüştür. Anket sorularından cevaplanmayanlar analize dâhil edilmemiştir.

BÖLÜM VII

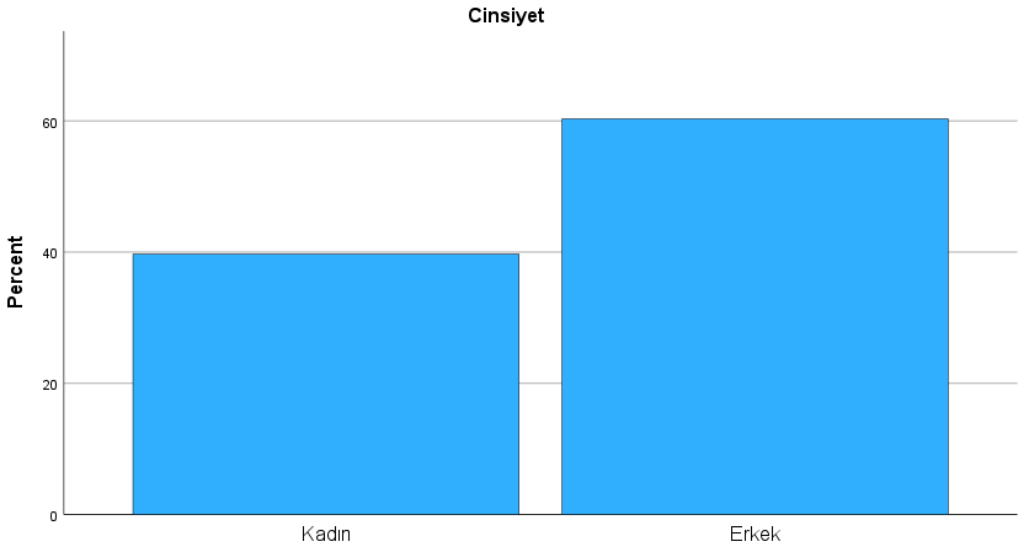
BULGULAR VE YORUMLAR

7.1. Ankete Katılan Öğretmenlerin Bilgileri

Araştırmanın bu bölümünde anket verilerinden ulaşılan sonuçlar ve düşünceler yer almaktadır.

Tablo 3

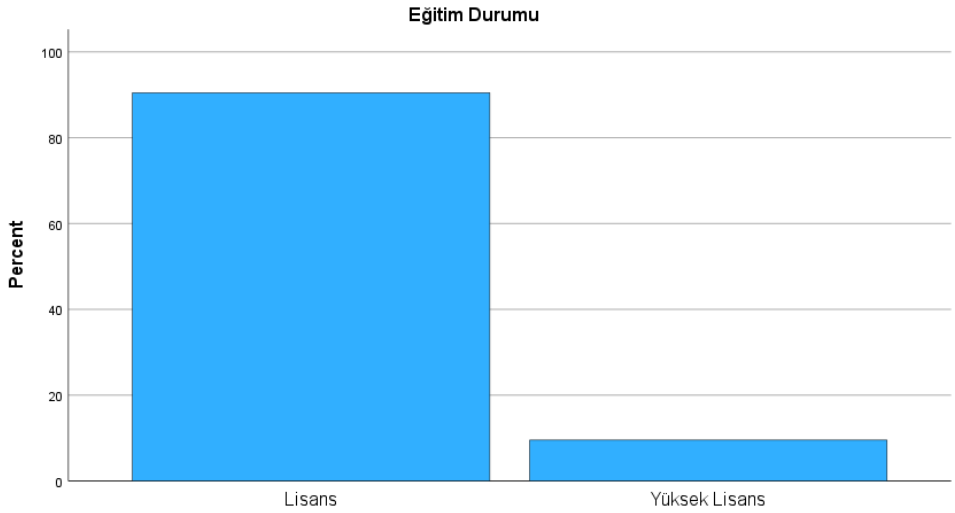
Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tablo 3'e göre ankete katılan 66 öğretmenin 28'i kadın 38'i erkektir. Öğretmenlerin %60'ını erkek, %40'ını kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 4

Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

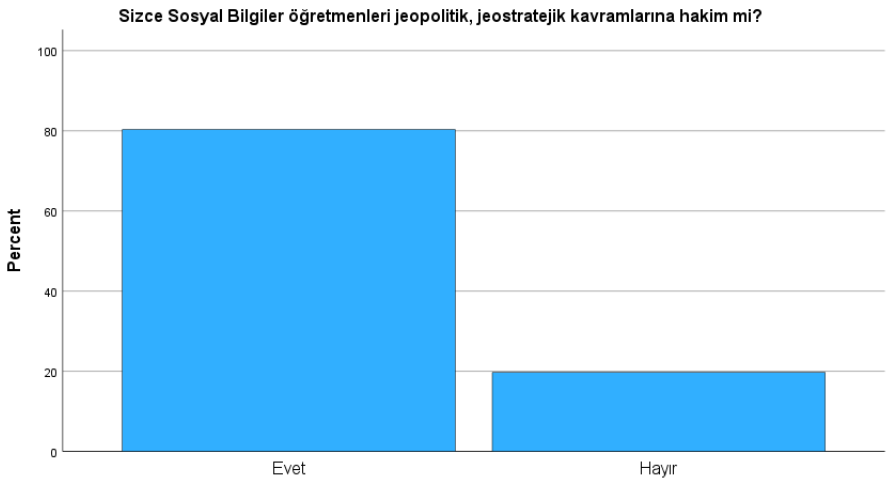

Tablo 4'e göre öğretmenlerin %9,1'i yüksek lisans eğitimi almıştır. Doktora öğrenimi gören öğretmen yoktur. Katılımcıların %4,5'i bu soruya cevap vermemiştir.

7.2. Anket Sorularına Verilen Cevapların Analiz Tabloları

Tablo 5

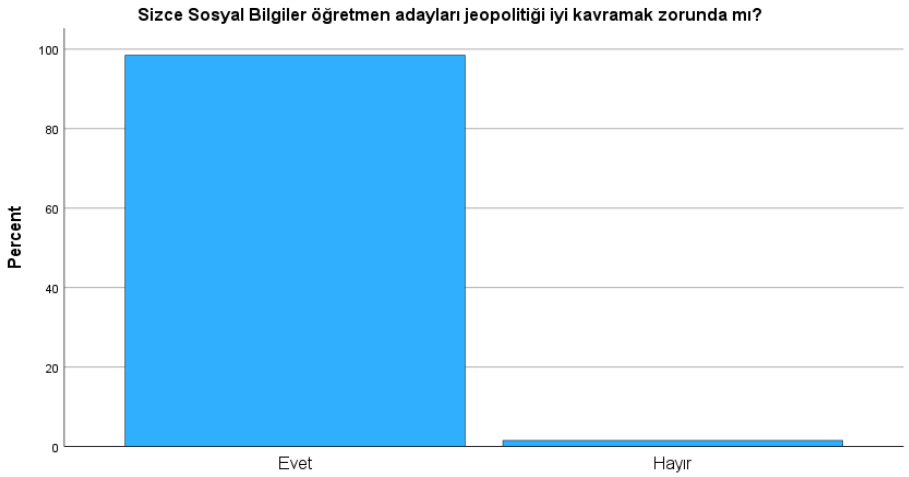
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Jeopolitik ve Jeostratejik Kavramlara Hâkim Olma Oranları

Tablo 5'e göre %80.3 evet oranına karşılık %19.7 oranında hayır cevabı verilmiştir. Öğretmenler meslektaşlarının jeopolitik kavram bilgisinin iyi olduğunu düşünmektedir.

Tablo 6

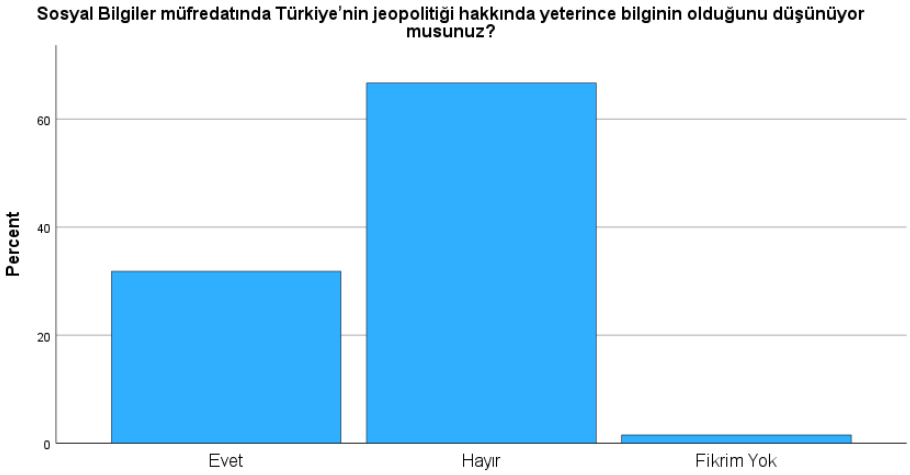
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Jeopolitik ve Jeostratejik Kavramlara Yönelik Algıları

Tablo 6'ya göre eğitimcilerin %98,5'i öğretmen adaylarının jeopolitik olgusunu idrak etmesi gerekliliğini belirtmişlerdir. %1,5'i ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının jeopolitik bilgileri öğrenmesinde herhangi bir zorunluluk görmemektedir. Öğretmen adaylarının jeopolitik kavramlarına hâkimiyetinin olması görev yapan öğretmenler tarafından önemli görülmüştür. Jeopolitik konularının eğitim fakültelerindeki programlarda yer alması öğretmen adaylarının dünyayı şekillendiren güçleri anlamalarına, analiz ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayabilir.

Tablo 7

Sosyal Bilgiler Müfredatında Türkiye Jeopolitiği Hakkında Bilginin Yeterliliği

Tablo 7'ye göre bu soruya %31,8 evet cevabına karşılık %66,7 hayır %1,5 fikrim yok cevabı verilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri öğretim programında Türkiye jeopolitiği ile alakalı bilgilerin eksik olduğunu düşünmektedir. 2018 öğretim programında olumlu manada değişiklikler yapılmasına rağmen eksiklikler vardır. Öğretmenlerin yarısından fazlasının fikir birliğine varması, konunun müfredattaki yetersizliğini göstermektedir.

Tablo 8

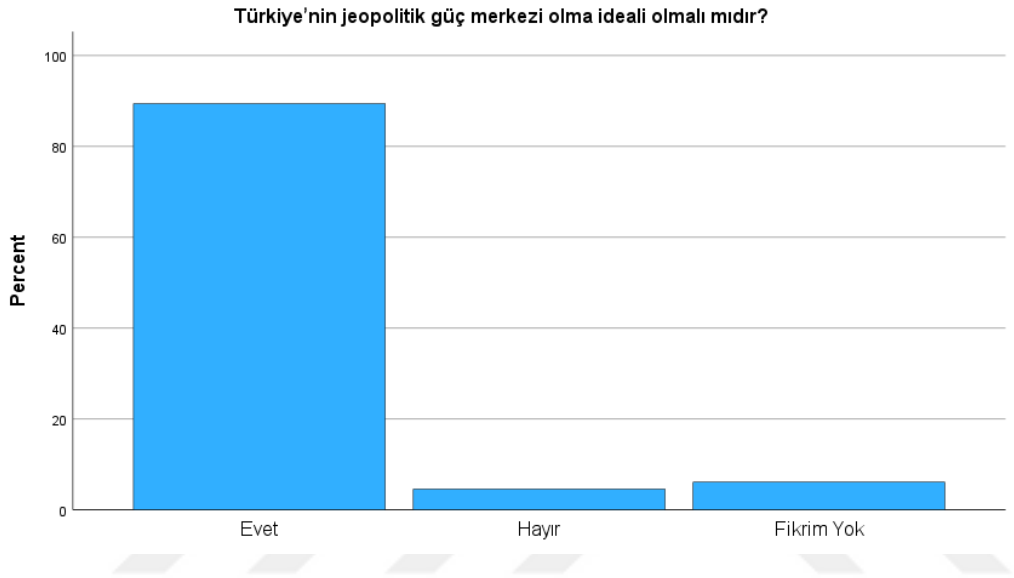
Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Geleceğine İlişkin Algılar

Tablo 8’e göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin tamamına yakını Türkiye’nin jeopolitik öneminin gelecekte artacağını düşünmektedir. Hayır cevabını veren olmamıştır. Katılımcıların az bir kısmı ise fikir beyan etmek istememiştir.

Tablo 9

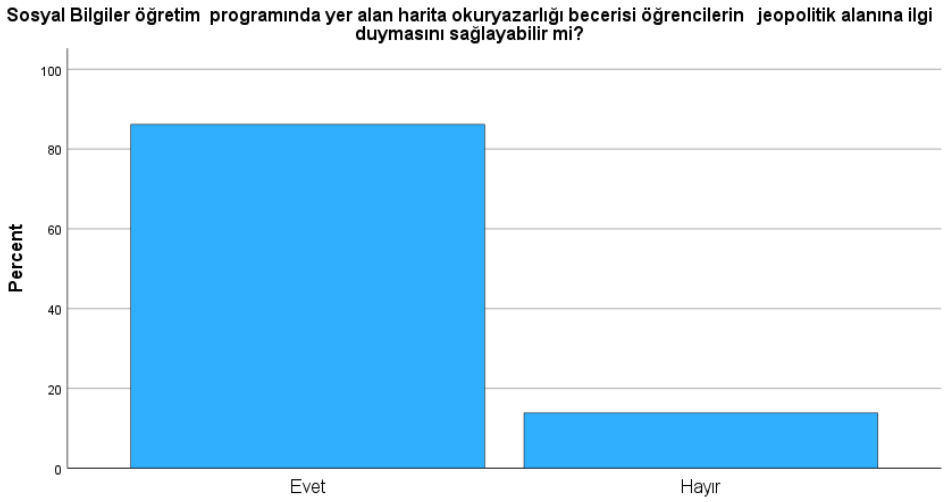
Türkiye'nin Jeopolitik Güç Merkezî Olma İdeali Hakkında Görüşler

Tablo 9’a göre %89,4 evet cevabına karşılık %4,5 hayır ve %6,1 fikrim yok cevabı verildiği görülmektedir. Bu sonuçtan sosyal bilgiler öğretmenlerinin Türkiye’nin dış ve iç politikada önemli ve doğru adımlar atarak gücünü artırabileceği çıkarımı yapılabilir. Jeopolitik konumun avantajlarından yararlanarak ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, uluslararası ihracat hacminin artırılması, bölgesel ve küresel istikrarın sağlanarak siyasi güç elde edilmesi katılımcıların istekleri arasında yer alabilir.

Tablo 10

Harita Okuryazarlığı Becerisinin Jeopolitik İlgiye Etkisi

Tablo 10'a göre anket sorularına cevap veren öğretmenlerin %86,2'si sosyal bilgiler müfredatında yer alan harita okuryazarlığı becerisini kazanmış öğrencilerin jeopolitiğe ilgi duyacağını düşünmektedir. Katılımcılar jeopolitik kavramları görselleştiren haritaları okuma, anlama ve yorumlama becerisinin öğrencilere kazandırılmasının jeopolitik kavramları daha iyi anlayabileceği üzerinde hemfikirdir.

Haritaların yardımıyla çeşitli ülkelerin coğrafi özelliklerini, sınırlarını gören öğrenciler dünyanın farklı yerlerini keşfederler. Farklı ülkelerin coğrafi özelliklerinin görülmesi ile birlikte bu ülkelerin askerî, ekonomik ve siyasi ilişkileri anlaşılmış olur. Örneğin Türkiye'nin Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü görevi gördüğünü öğrenen öğrenciler, Türkiye'nin diğer ülkelerle ilişkilerinde stratejik hamlelerde bulunması gerektiğini kavrar.

Haritaların nasıl okunacağını ve yorumlanacağının bilinmesi jeopolitik gelişmelere ilgiyi artırabilir. Böylelikle öğrencilerin jeopolitik hakkında bilgi ve kavrayışları artmış olacaktır.

Tablo 11

Coğrafya Okuryazarlığı Becerisinin Halen ve İlerisi İçin Etkisi

Tablo 11'e göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin %93,3'ü coğrafya okuryazarlığı becerisine sahip öğrencilerin ülkelerinin mevcut ve gelecekteki durumu hakkında kendilerine özgü bir yorum getirebileceğini düşünmektedir.

Coğrafya okuryazarlığı becerisi bireylere aşağıdaki konuları özümsemelerine yardımcı olur.

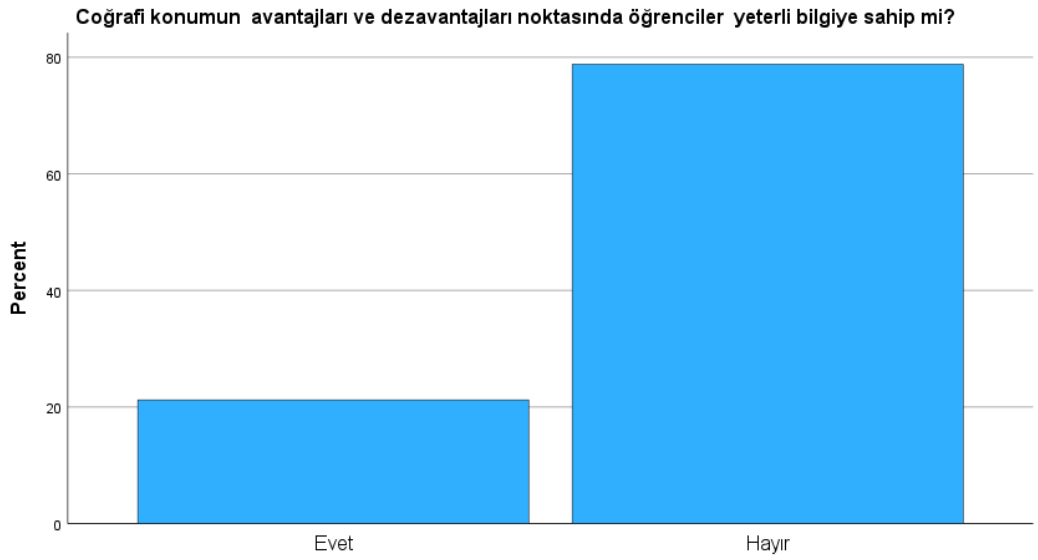
- Ülkelerin nüfus ve kültürleri
- Ülkelerin siyasi ve iktisadi sistemleri
- Ülkelerin coğrafi konumları ve nitelikleri
- Ülkelerin doğal kaynakları ve sistemleri

Bu maddeleri bilen öğrenciler ülkelerinin hâlen bulundukları durum ve gelecekte yaşanabilecek gelişmeler hakkında bir yorum yapabilirler. Örneğin;

- ✓ Bölgelerdeki nüfus yapısının ekonomiye etkileri,
- ✓ Sahip olunan doğal kaynakların ve altyapının ekonomiye katkısının olup olmadığı,
- ✓ İklimin getirdiği tarım ve turizm potansiyeli,
- ✓ Coğrafi konumun siyasi gelişmelere etkisine ilişkin özgün bir yorum ve görüş geliştirilebilir.

Tablo 12

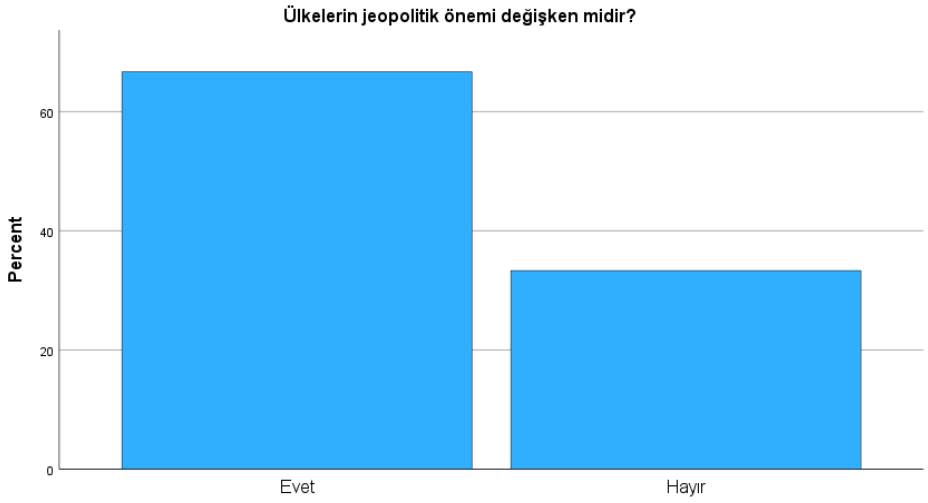
Öğrencilerin Coğrafi Konumun Avantajları ve Dezavantajları Konusundaki Düzeyi

Tablo 12'ye göre öğretmenlerin %78,8'i öğrencilerinin coğrafi konumun getirdiği avantaj ve dezavantajları hakkında yeterince bilgili olmadıklarını , %21,2'i öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin kâfi bilgiye sahip olmamasında gazete, dergi ve internet gibi iletişim araçlarından haberdar olunan güncel olaylardan uzaklık, öğrencilerin konu ile ilgili tartışma fırsatı olmaması, öğrencilerin konuya ilgi göstermemesi gibi etkenler sebep olabilir.

Tablo 13

Jeopolitiğin Değişkenliği Hakkında Görüşler

Tablo 13'e göre katılımcıların %66.7'si jeopolitik faktörlerdeki değişimlerin ülkelerin sahadaki pozisyonunu değiştirebileceğini düşünmektedir. %33.3'ü ülkenin jeopolitik öneminin durağan olduğunu belirtmiştir. Teknolojik gelişmeler, demografik, siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler katılımcıların fikrinde etkili olabilir.

Tablo 14

Türkiye'nin Komşu Ülkelerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeterlilik Düzeyi

Tablo 14'e göre 66 katılımcıdan 60 kişi hayır cevabı vermiştir. Öğretmenlerin %90,9'u Türkiye'nin komşu ülkeleri hakkındaki bilgilerin ders kitabında artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların %9,1'i komşu ülkeler hakkındaki bilgilerin ders kitaplarında yeterince verildiğini düşünmektedir. Öğretmenlerin büyük bir bölümünün üzerinde fikir birliğine vardığı komşu ülkeler hakkındaki bilgi yetersizliğinin çözülmesi için ilgili konu ile alakalı yeniliğe gidilebilir.

Tablo 15

Türkiye'nin Komşu Ülkelerinde Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Okuma Dağılımı

Tablo 15'e göre öğretmenlerin %90,9'u Türkiye'nin komşu ülkelerinden birinin Sosyal Bilgiler ders kitabını incelememiş, %9,1'i incelemiştir. Bunun sebepleri arasında farklı ülkelerin ders kitapları hakkında yapılan çalışmaların eksikliği, bu kitaplara erişimdeki zorluklar gösterilebilir. Öğretmenlerin komşu ülkelerin kültürlerini ve eğitim sistemlerini tanımaları, farklı kültür ve bakış açıları hakkında bilgi birikimi oluşmasını sağlayan bir etmendir. Dolayısıyla öğretmen ve öğretmen adaylarının farklı ülkelerin ders kitaplarını erişimi desteklenmelidir.

Tablo 16

Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Küresel Güçler Tarafından Algılanışı

Tablo 16'ya göre öğretmenlerin %95,5'i Türkiye'nin iklim, doğal kaynaklar, demografik özellikler, kültürel yapı gibi özelliklerinin süper güce sahip devletlerin politikası üzerinde etkisi olduğunu düşünmektedir.

Tablo 17

Siyasi Birliklerin Eğitime Olası Etkileri Hakkında Görüşler

Tablo 17'ye göre bu soruya katılımcıların %84.8'i evet, %3.1'i hayır, %12.1'i fikrim yok cevabını vermiştir. Siyasi kuruluşların, yapılacak çalışmalar sonucunda kendisine üye ülkelerin eğitim politikalarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Üye devletlerin eğitim programlarını uyumlaştırarak ortak iş birliği ve koordinasyonla araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunması eğitim anlayışında değişikliklere sebep olabilir.

Tablo 18

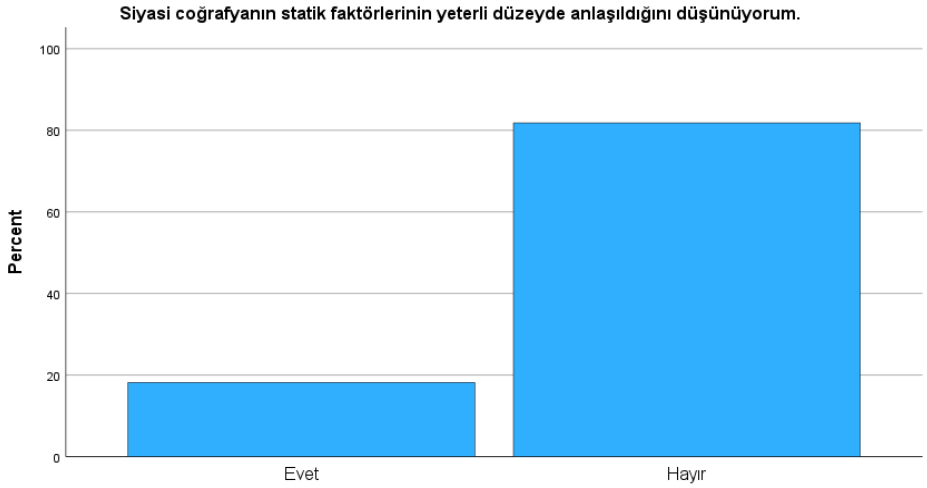
Sosyal Bilgiler Dersinde Ülke ve Dünyadaki Gelişmeler Hakkında Yapılan Etkinliklerin Durumu

Tablo 18'e göre öğretmenlerin %63.6'sı ülkelerindeki ve dünyadaki problemlerin çözümü için eğitim öğretim sürecinde çalışmalar yapmaktadırlar. %36,4'ü konuya ilişkin bir çalışmada bulunmamaktadır.24 öğretmenin öğrencileri ile etkinlik yapmamasının çeşitli sebepleri olabilir. Müfredatta konuya yeterince ve düzenli yer verilmemesi, öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmaması sebepler arasında gösterilebilir.

Tablo 19

Öğrencilerin Coğrafyanın Kısa Sürede Değişmeyen Unsurlarını Bilme Düzeyi

Tablo 19'a göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin %81,8'i siyasi coğrafyanın kısa sürede değişmeyen faktörleri coğrafi konum, yüzölçümü, nüfus, doğal kaynaklar ve sınırların öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmadığını düşünmektedir.

Tablo 20

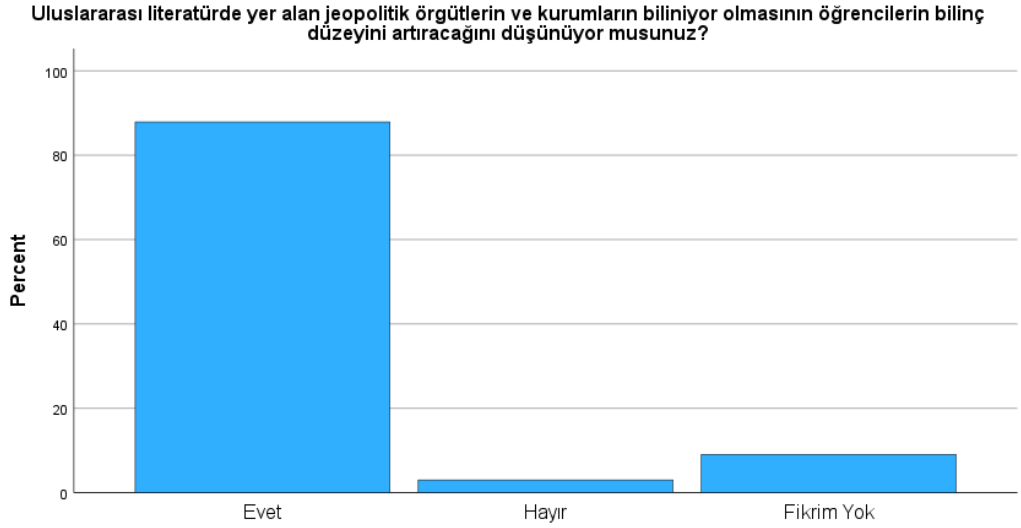
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafyanın Farklı Dalları Arasındaki İlişkiyi Bilme Düzeyi

Tablo 20'ye göre öğretmenlerden 61 kişi, coğrafyanın farklı dallarındaki özelliklerin siyasi otoritelerin verdiği kararlardaki etkisini yorumlayabileceğini, 5 kişi ise yorumlayamayacağını belirtmiştir. İklim, yeryüzü şekilleri, toprak yapısı gibi fiziksel özelliklerin devletin sınırlarını etkileyebileceği, kültür, nüfus gibi beşerî özelliklerin devletlerin siyasi yapısını etkileyebileceği, zengin maden yataklarına sahip ülkelerin güçlü bir konuma sahip olabileceği coğrafyanın dağılış, karşılıklı ilgi ve nedensellik ilkelerine göre açıklanabilmektedir.

Tablo 21

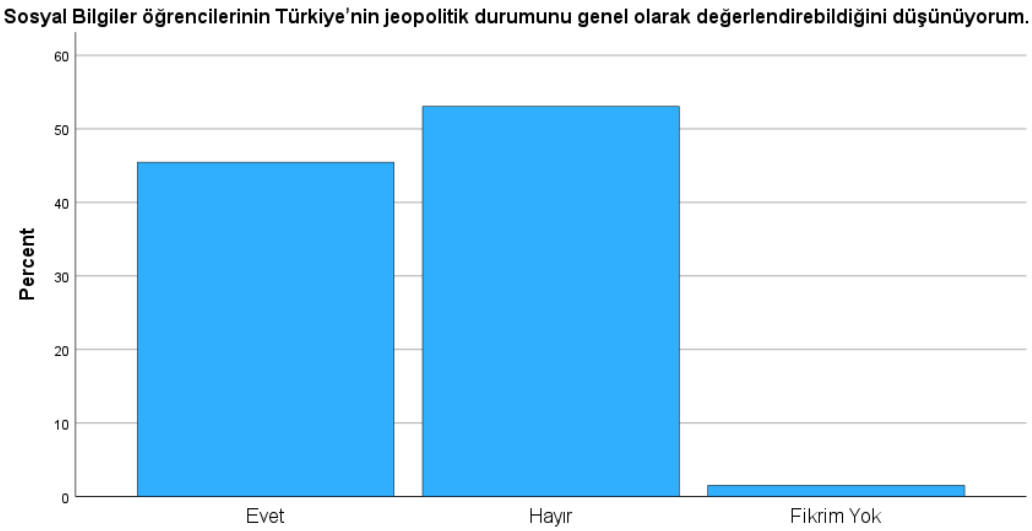
Siyasi Organizasyonların Bilinmesinin Öğrencilerin Bilinç Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Tablo 21'e göre öğretmenlerin %87.9'u AB, TDD, NATO, G20, CERN gibi örgütlerin öğrenciler tarafından bilinmesinin öğrencileri daha bilinçli yapacağını düşünmektedir. %3'ü hayır cevabı verirken %9.1'i herhangi bir fikre sahip değildir.

Tablo 22

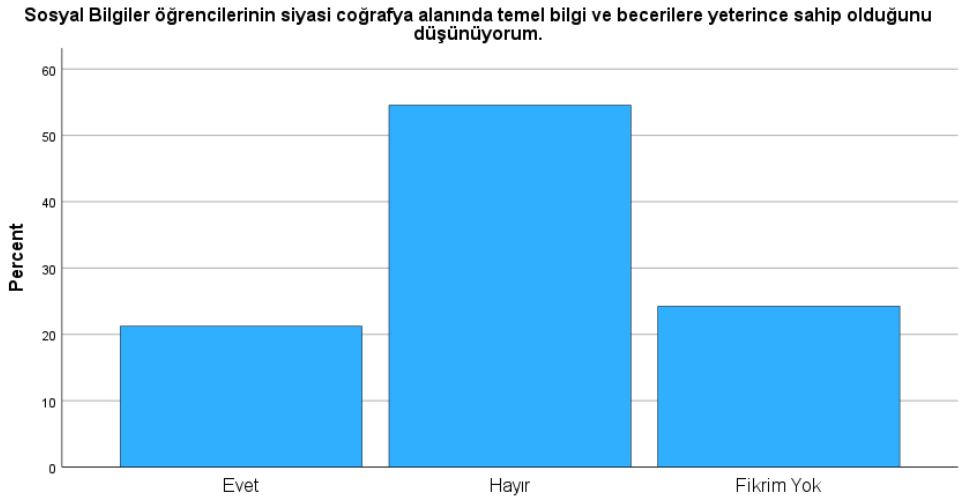
Öğrencilerin Türkiye Jeopolitiği Konusundaki Bilgi Düzeyi

Tablo 22'e göre öğretmenlerin %45.5'i evet, %53'ü hayır, %1.5'i fikrim yok cevabını vermişlerdir. Öğrencilerin Türkiye'nin jeopolitik konumunu değerlendirmede geri kaldığı düşünülmektedir. Bunun sebepleri arasında Sosyal Bilgiler dersinde coğrafi faktörlerin ülkeye etkisini açıklayan ünite ve konuların müfredatta yeterince yer almadığı, ders saatlerinin azlığı gibi etmenler söylenebilir. Bunun yanında öğrencilerin sözlü ve yazılı olarak Türkiye jeopolitiği konusunda yorum yapmalarını sağlayacak etkinliklerin yokluğu ve azlığı nedenler içerisinde yer alabilir.

Tablo 23

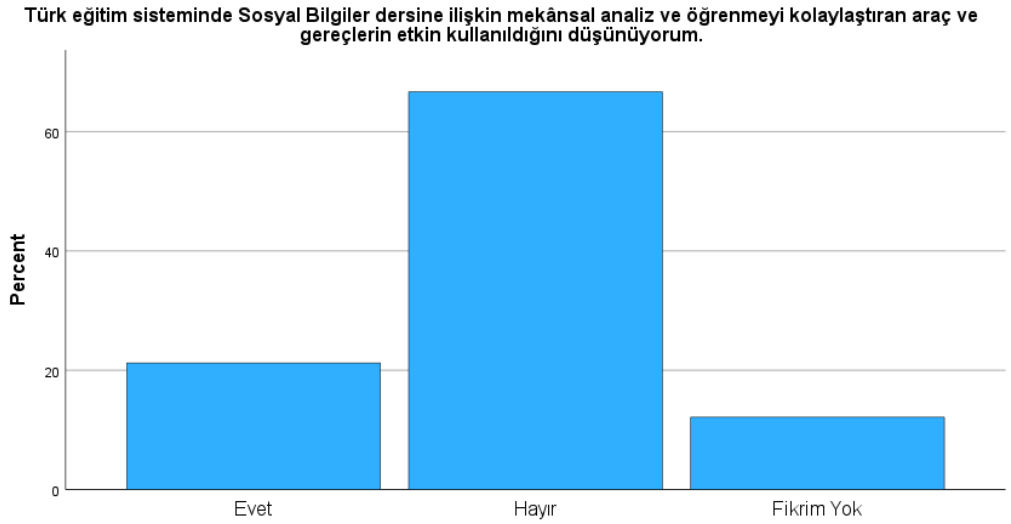
Öğrencilerin Siyasi Coğrafyanın Temel Kavramlarını Bilme Düzeyi

Tablo 23'e göre Sosyal bilgiler öğretmenlerinin %54.5'i öğrencilerin siyasi coğrafyada yer alan temel bilgi ve becerilerden yoksun olduğunu düşünürken %21,2'lik kısım öğrencilerin bilgi ve becerilere sahip olduğuna inanmaktadır. Öğretmenlerin %24,2'si ise fikrim yok cevabını vermişlerdir. Fikrim yok cevabını veren katılımcıların neden bu cevabı verdikleri tartışmaya açık bir konudur.

Tablo 24

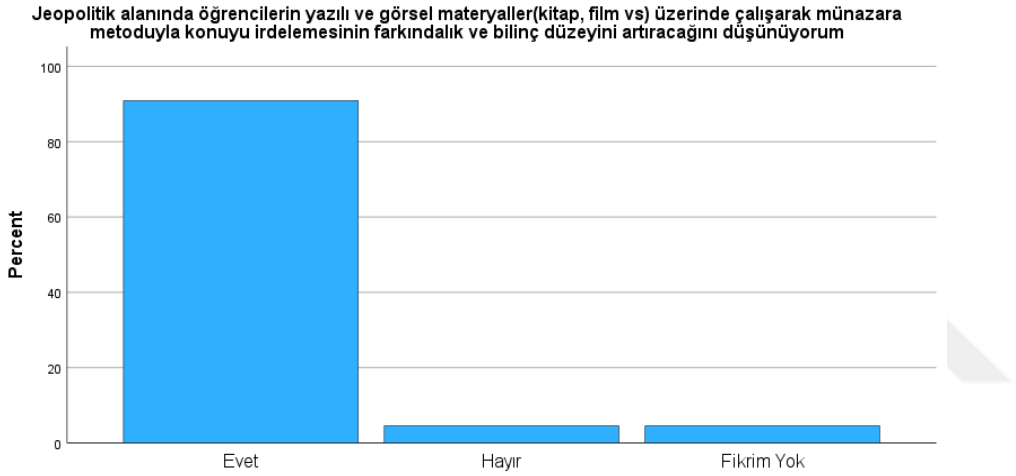
Sosyal Bilgiler Dersinde Mekânsal Analizin Anlaşılması Sağlayan Materyallerin Kullanımı Hakkındaki Görüşler

Tablo 24’e göre öğretmenlerin %66.7’si mekânsal analiz ve öğrenmeyi kolaylaştıran araç ve gereçlerin etkin kullanılmadığını, %21.2’lik kısım etkin kullanıldığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %12.1’inin ise bu konuda herhangi bir fikri yoktur. Coğrafyanın konusu mekânın incelenmesinde mekânsal özelliklerin birbirleriyle ilişkisini anlama süreci olan mekânsal analiz, sosyal bilgiler temelinde iyi işlenmemektedir. Müfredatta harita, grafik, simülasyon vb araçların kullanımına ilişkin etkinliklerin az olması bunun sebebi olarak gösterilebilir.

Tablo 25

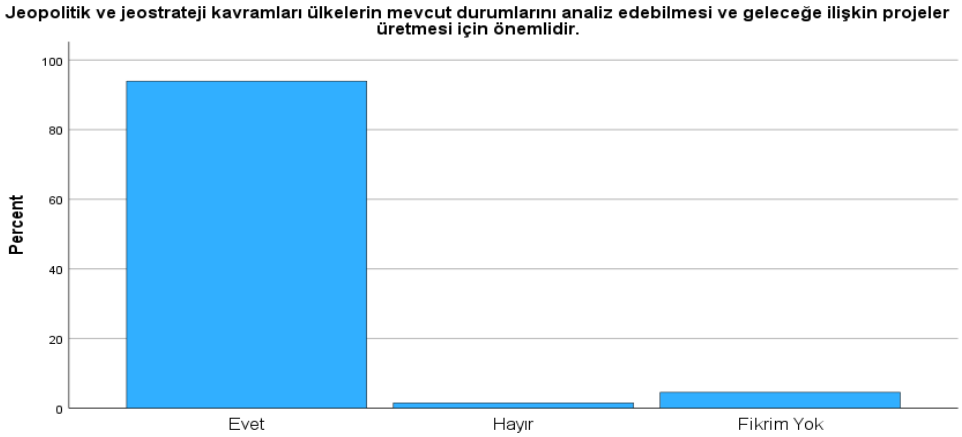
Farklı Materyallerin Belirli Yöntemlerle İşlenmesinin Jeopolitik Farkındalığa Etkisi

Tablo 25’e göre öğretmenlerin %90.9’u jeopolitik konularının yazılı ve görsel materyaller ile birlikte işlenerek münazara ile tartışılmasının öğrencilerin farkındalığını artıracağını düşünmektedir. Konuları somutlaştıran görsel materyaller ile birlikte, öğrencilerin eleştirel düşünmelerini geliştiren, kendilerini ifade etmelerine yardımcı eden münazara metodunun birlikte kullanılması jeopolitik konularının derinlemesine anlaşılmasını sağlayacağı düşüncesi hâkimdir.

Tablo 26

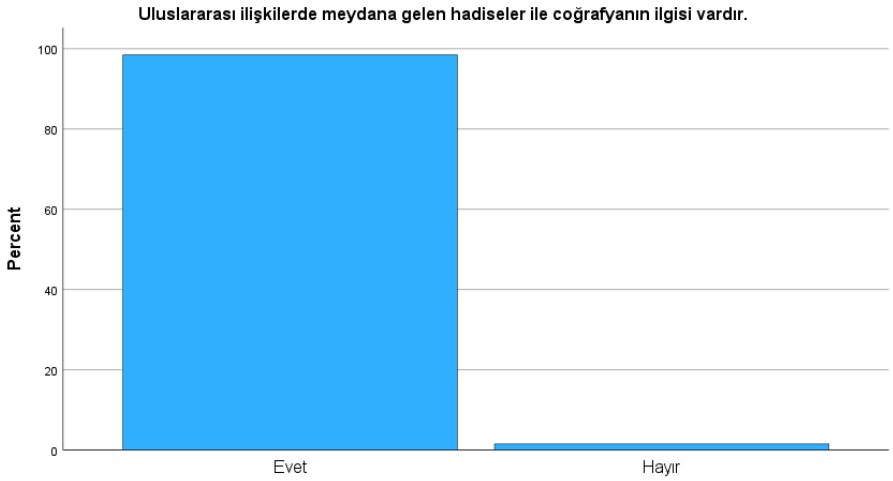
Jeopolitik Kavramların Ülkeler Üzerindeki Önemi Hakkında Görüşler

Tablo 26'ya göre öğretmenlerin %93.9'u ulusal çıkarları korumak ve geliştirmek için ulusal güvenlik politikaları, dış politika, ekonomi politikaları, askerî politikalar gibi alanlarda atılımlar yapılması için jeopolitik ve jeostratejinin gerekli olduğunu düşünmektedir

Tablo 27

Coğrafya ve Uluslararası İlişkiler Arasındaki İlişki Hakkındaki Algılar

Tablo 27'ye göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin %98.5'i coğrafya ile uluslararası arenada gerçekleşen hadiseler arasında bir ilişki olduğunu düşünmektedir. 66

katılımcıdan 1 kişi ise hayır cevabını vermiştir. Öğretmenlerin tamamına yakınında konunun farkındalığı vardır. Coğrafya disiplinine önem verilmektedir.

Tablo 28

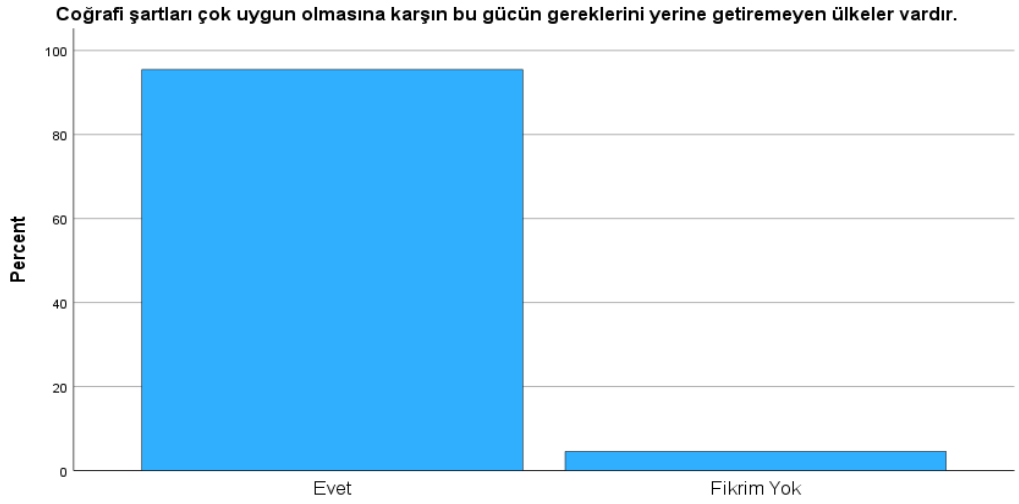
Türkiye'nin Farklı Güçlerle Gelecekteki İlişkisi Hakkındaki Görüşler

Tablo 28'e göre %95,5'lik kesim küresel ve bölgesel güçlerle Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin gelecek yıllarda geçmişe göre daha farklı bir yörüngede izleyeceğini belirtmiştir. Bunun farklı sebepleri olabilir. Ekonomik büyüme için dünyadaki gelişmiş ülkelerle ilişkileri geliştirme ihtiyacı hem doğu hem de batı kültürünün etkisinde kalınmasıyla küresel bir rol oynamak için kültürel ve diplomatik ilişkileri geliştirme amacı, jeopolitik konumdan dolayı gelebilecek güvenlik tehdidine karşı güçlü askerîyeye sahip ülkelerle müttefiklik yapma sebebi katılımcıların fikrinde etkili olabilir.

Tablo 29

Coğrafi Şartların Değerlendirilmesini Gösteren Görüşler

Tablo 29'a göre öğretmenlerin %95.5'i coğrafi özelliklerinin avantajları coğrafi özelliklerinin dezavantajlarından daha fazla olan bazı ülkelerin sahip olduğu zenginliklere rağmen geri kaldığını düşünmektedir. Katılımcıların bu görüşünde özellikle zengin maden yataklarına sahip bazı Afrika ülkelerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve küresel sorunlardan dolayı sahip olduğu potansiyeli refaha çevirememesi gibi olaylar etkili olabilir.

BÖLÜM VIII

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sosyal ve beşerî bilimlerin oluşturduğu Sosyal Bilgiler dersinde siyasi coğrafya ve buna bağlı kavramlar eğitimciler tarafından ciddiye alınmaktadır. Öğretmenler uluslararası ilişkiler ve sosyal bilimlerde kilit rol oynayan bazı unsurların ders ortamında verimli bir şekilde işlemeyi arzu etmektedir. Araştırmada jeopolitik konularının somutlaştırılması ve yorumlanması için fırsatlar oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Öğretim programındaki eksiklikler gibi çeşitli nedenlerden dolayı fiziki ve beşerî coğrafyanın temel kısımları istenen şekilde işlenememektedir.

8.1. Sonuçlar

1. Sosyal bilgiler öğretmenleri siyasi coğrafyadan doğan jeopolitik ve buna bağlı kavramların önemli olduğunu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının jeopolitiği iyi öğrenmeleri gerektiğini düşünmektedirler.
2. Sosyal bilgiler öğretmenleri Türkiye jeopolitiğinin öğretim programında yeterince yer almadığını belirtmişlerdir.
3. Öğretmenler, öğretim programında yer alan harita okuryazarlığı becerisinin öğrencilerin jeopolitiğe ilgisini artıracağını ve bu beceriye sahip öğrencilerin ülkelerin mevcut ve gelecekteki konumu hakkında kendine özgü yorum yapabileceklerini belirtmişlerdir.
4. Komşu ülkeleri konu edinen ünitelerin ders kitabında yeterince yer verilmediği düşünülmektedir.
5. Öğretmenler, yazılı ve görsel materyallerin, münazara metodunun kullanılmasının öğrencilerin farkındalığını artıracağını düşünmektedir.
6. Sosyal bilgiler öğretmenleri jeopolitik konumun değişken olduğunu, coğrafi şartların uluslararası ilişkileri etkilediğini belirtmişlerdir.
7. Öğretmenler Türkiye'nin dünyadaki süper güç devletler ile ilişkilerinin artacağına ve Türkiye'nin jeopolitik güç merkezî olacağına inanmaktadırlar.

8. Öğretmenlerin tamamına yakını komşu ülkelerin sosyal bilgiler ders kitabını incelememiştir.

9. Öğrenciler Sosyal Bilgiler dersinde coğrafi konumun avantaj ve dezavantajlarını yorumlayamamaktadır.

10. Öğrencilerin lisede daha ayrıntılı işlenen siyasi coğrafya için yeterli altyapıya sahip değildir.

11. Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde mekânsal analize ilişkin eksiklikler olduğunu düşünmektedir.

8.2. Öneriler

1. Sosyal Bilgiler öğretim programında jeopolitik biliminin temelini oluşturacak bilgilerin ortaokul öğrenci seviyesine göre artırılması önerilmektedir.

2. Ülke coğrafyasının avantaj ve dezavantajlarının doğurduğu sonuçların öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde kavratılması için farklı yaklaşımlar geliştirilmelidir.

3. Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkileri üzerine bilgiler müfredatta artırılmalıdır.

4. Türkiye'nin komşu ülkelerinde okutulan Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya ders kitaplarının çevirisinin yapılması ve bu ders kitaplarının sosyal bilgiler eğitimi programlarında öğrenim gören öğretmen ve öğretmen adayları tarafından iyi analiz edilmesi önerilmektedir.

5. Türkiye'nin komşu ülkelerinde okutulan Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya ders kitaplarının araştırıldığı tez çalışmaları yapılabilir.

6. Mekânsal analize ilişkin araç ve gereçlerin etkin kullanılması için altyapı sağlanmalıdır.

7. Mekânsal analiz etkinlikleri tasarlanabilir.

8. Mekânsal analiz için Google Earth gibi uygulamaların kullanımı artırılabilir.

9. Haritalarla ilgili etkinlik ve projeler artırılabilir. Böylelikle farklı türlerde haritaların okunması ve yorumlanması pekiştirilerek öğrencilerin dünyayı okumasına katkı sağlanabilir.

10. Geçmişte stratejik bir yere sahipken gelecekte de Türkiye'nin ekonomisi ve güvenliği açısından önemini artıracak Karadeniz, Ege ve Akdeniz sahalarının derslerde düz anlatımdan ziyade farklı öğretim metotları ile işlenmesi, Mavi Vatan haritasının ders kitabına eklenmesi önerilmektedir.

11. Türkiye'nin üye olduğu uluslararası örgütlere ilişkin bilgiler öğretim programında güncellenmelidir.

12. Türkiye'nin illerini haritada gösterebilmek amacını taşıyan oyun vb. etkinliklerin sayısı artırılmalıdır.

13. Sosyal Bilgiler dersinin ders saati artırılarak öğretmenlerin öğrenciler ile iletişimi iyileştirilmelidir.

14. Öğretmenlerin jeopolitik konulardaki bilgi ve becerilerini geliştirmelerine yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

15. Sosyal Bilgiler sorularının katsayısı artırılarak öğrencilerin dikkatini çekmelidir.

16. Tez konusu ile ilgili çalışmalar farklı illerde, farklı araştırma modelleri kullanılarak yapılabilir.

17. Jeopolitik kavramının sosyal bilgiler eğitimindeki yerini araştıran tez ve makaleler yazılmalıdır. Çünkü bu konuda yapılan çalışmalar yeterli değildir.

18. Sosyal bilgiler öğretmenleri lisansüstü eğitim için teşvik edilebilir.

19. Öğrencilerin problem çözme becerileri geliştirilerek onların çeşitli etkinliklere katılımları sağlanmalıdır.

20. Öğrencilerin ülke sorunlarına çözüm üretmesi için teşvikler artırılmalıdır.

21. Dilsiz haritalar kullanılarak öğrencilerin zihni eksiklikleri giderilmeli ve ülkelerinin bölgesel analizini yapma becerileri geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Alpar, G. (2020), *Navarin Tecrübesinde Geleceğin Türk Deniz Stratejisi*, 05.06.2023 tarihinde https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/navarin-tecrubesinde-gelecegin-turk-deniz-stratejisi-kose-yazisi-16936 adresinden alındı.

Arıkan, R. (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları

Arın, D. & Devec, H. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olayların Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (26) , 170-185 .

Aslan, M. (2023). *Türkiye-Irak İlişkileri* 07.06.2023 tarihinde https://www.setav.org/turkiye-irak-iliskileri/ adresinden alındı.

Aziz, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. İstanbul: Nobel Yayınları

Bednarz, S. W., Acheson, G., & Bednarz, R. S. (2006). Maps And Map Learning İn Social Studies. *Social Education*, *70*(7), 398.

Bilge, A. S. (1958). Jeopolitik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13 (03), DOI: 10.1501/SBFder_0000000399

Buğdaycı, İ. (2012). *İlköğretimde Harita Kullanımı Üzerine Bir İnceleme* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Can, R. R. (2022). Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Demiryollarının Rolü . *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 32 (1) , 37-54 .

Çamurcu, H., Toygur, H. & Atmaca, D. (2022). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Konum Kavramının Değerlendirilmesi. *Kapadokya Eğitim Dergisi* , 3 (1) , 1-7.

Çelik, H. & Çelik, M. B. (2015). Devrim Sonrası İran Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Türklere İlişkin Söylemlerin Analizi. *Turkish History Education Journal* , 4 (2) , 202-224.

Çelikkaya, T. & Kuş, Z. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntem ve Teknikler . *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 22 (2) , 741-758 .

Çiftçi, B. & Akça, D. (2019). 2005 Ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Coğrafi Beceri ve Coğrafi Kazanım Alanlarının Karşılaştırılması. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2 (1), 33-59.

Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa 29.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Yunanistan Siyasi İlişkileri https://www.mfa.gov.tr/turkiye-yunanistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa 29.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Dönmez, E. (2020), *Ermenistan Hakkında Mutlaka Bilmeniz Gereken Çarpıcı Gerçekler,* 03.03.2023 tarihînde https://dergice.com/ermenistan-hakkinda-mutlaka-bilmeniz-gereken-carpici-gercekler adresinden alındı.

Ekinci, B. E., (2019), *Rumeli Nasıl Kaybedildi?,* 14.10.2023 tarihinde https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=1001&rumeli-nasil-kaybedildi- adresinden alındı

Emirdağ, B. (2016), *Kenar Kuşak Teorisi,* 10.05.2023 tarihinde https://prezi.com/s8mq7ip5fxy_/kenar-kusak-teorisi/ adresinden alındı.

Fleming, C. (2022), *Tarihîn Sonu: Francis Fukuyama'nın Tartışmalı Fikri Açıklandı*, 15.05.2023 tarihinde https://theconversation.com/the-end-of-history-francis-fukuyamas-controversial-idea-explained-193225 adresinden alındı.

Gürler, A. (2022). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Harita Becerileri Yönünden Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Harita Genel Müdürlüğü, Bulgaristan Siyasi Haritası https://www.harita.gov.tr/urun/bulgaristan-siyasi-haritasi/546 12.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Harita Genel Müdürlüğü, Irak Siyasi Haritası https://www.harita.gov.tr/urun/irak-siyasi-haritasi-/210 14.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Harita Genel Müdürlüğü, İran Siyasi Haritası https://www.harita.gov.tr/urun/iran-siyasi-haritasi/209 23.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Harita Genel Müdürlüğü, Suriye ve Irak Siyasi Haritası https://www.harita.gov.tr/urun/suriye-ve-irak-siyasi-haritasi-/208 16.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Hasanzadeh, V. (2023), *Güney Kafkasya'da Jeopolitik Mücadele ve Zengezur Koridoru,* 03.11.2023 tarihînde https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/guney-kafkasya-iran-pakistan-arastirmalari-merkezî/guney-kafkasya-da-jeopolitik-mucadele-ve-zengezur-koridoru adresinden alındı.

https://www.memurlar.net/haber/711248/baku-tiflis-kars-demiryolu-nda-mersin-den-ilk-tren-yola-cikti.html 27.07.2023 Tarihinde Erişilmiştir.

Ilter, İ. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretimi Hakkındaki İnançları . *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 26 (3) , 775-794 .

İbret, B. Ü. & Yılmaz, O. (2022). The Adventure of Geography in Social Studies: A Study on Change . *Anadolu University Journal of Education Faculty* , 6 (4) , 451-476 .

İbret, B. Ü., Karatekin, K. & Avcı, E. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Öğretiminin Değerler Eğitimi Açısından Önemi. *Millî Eğitim Dergisi*, 45 (207), 5-23.

İlhan, S. (1985). Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri. *Belleten*, 49 (195), 607-624.

Karabulut, B . (2005). *Strateji Jeostrateji Jeopolitik.* Ankara: Platin Yayınları

Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayınları

Kaya, F. (2017). Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri . *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 3 (2) , 1-14 .

Kızılçaoğlu, A. (2007). Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (18) , 341-358

Külebi, A. (2009). *Türkçe Jeopolitik: Türk Jeopolitiğinde Sorunlar, Olgular, Kavramlar, Stratejik Yaklaşımlar ve Tehdit Değerlendirmeleri.* Ankara: Berikan Yayınevi

MEB, (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4.-5. Sınıflar Öğretim Programı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB, (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7. Sınıflar Öğretim Programı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB, (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4,5,6 ve 7. Sınıflar), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Meydan, A. (2021). Sosyal Bilgilerde Coğrafyanın Yeri ve Önemi. R. Turan, K. Ulusoy (Editörler), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* s. (80-94). Ankara: Pegem Akademi

Moghanirahimi, Samad. (2021). "Tarihten Günümüze İran'daki Türkler ve Türk-İran İlişkileri ". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2), 213-220.

Mütercimler, E. (1997). *21.Yüzyıl ve Türkiye "Yüksek Strateji".* İstanbul: Arba Yayınevi

Öngör, S. (1963). Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 18 (01)

Özdemir,S.Y. (2020), *Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi Nedir?* 12.06.2023 tarihinde https://www.stratejikortak.com/2020/03/mackinderin-kara-hakimiyet-teorisi-nedir.html adresinden alındı.

Özdemir, H. (2008). Türkiye'nin "Sınır-Ülke" Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası". *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 33 (1), 7-46.

Özgiray, A. (1995). Türk-Bulgar Siyasî İlişkileri (1920-1938). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 10 (1), 55-70.

Özocak, Ö. (2022). Ermeni Diasporası ve Ermenistan: Siyasi, Ekonomik ve Din İlişkiler. *Asia Minor Studies* , 10 (1) , 63-74 .

Öztürk, C., (2006). *Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış*. Ankara: Pegem A Yayıncılık

Roosen, G. (2022), *Vuelta a Occidente*, 04.07.2023 tarihinde https://www.elnacional.com/opinion/vuelta-a-occidente/ adresinden alındı.

Semiz, Ö. (2023). *Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye

Sönmezoğlu, F. (2002) *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: DER Yayınları

Şanlı, N. (2018). *Türkiye'nin Jeopolitik Önemini Kavratmada Coğrafya Dersinin Etkisinin Öğretmen Görüşleri ile Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye.

Şenol, Ş. (2012). *Araştırma ve Örnekleme Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları

Taş, H. İ. (2006). Coğrafya Eğitiminde Görselleştirmenin Önemi: Mekânsal Algılamaya Pedagojik Bir Bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11 (16), 211-237

Taş, M. (2017*). Tarih Öğretmenlerinin Eğitimde Teknoloji Entegrasyonuna İlişkin Algı ve Görüşlerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Tezkan, Y., Taşar, M. M. (2002). *Dünden Bugüne Jeopolitik.* İstanbul: Ülke Yayınları

Ulaş, B. (2011). *Jeopolitik: Türkiye'nin Millî Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyeliği*

Veliev, C. (2022), *Türkiye-Azerbaycan Diplomatik İlişkilerinin 30 Yılının Özeti,* 09.05.2023 tarihinde https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiye-azerbaycan-diplomatik-iliskilerinin-30-yilinin-ozeti adresinden alındı.

Yakınca,G. (2021) *Robert Koleji, Bulgarlar, Boğaziçi*, 04.04.2023 tarihinde http://www.gaffaryakinca.com/2021/01/07/robert-kolej-bulgarlar-bogazici/ adresinden alındı.

Yaycı, C. (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15 (30), 331-352

Yıldırım, Ş. (2022), *Alfred Thayer Mahan ve Deniz Gücünün Önemi*, 20.05.2023 tarihinde https://turkdegs.org/icerik/alfred-thayer-mahan-ve-deniz-guecuenuen-oenemi-safak-yildirim adresinden alındı.

Yıldız, F. (2012). *Türkiye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Avrupa Birliği Enerji Politikaları* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Yigit, C. & Bagceci, B. (2017). Teachers' Opinions Regarding the Usage of Action Research in Professional Development . *Journal of Education and Training Studies* , 5 (2) , 2324-8068

Yüzbaşıoğlu, N. (2019), *4 Soruda Bulgaristan'dan Zorunlu Göç*, 22.05.2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/4-soruda-bulgaristandan-zorunlu-goc/1634850 adresinden alındı.

Zeybek, İ, H. (2010). Coğrafya. A.S. Bilgili (Editör), *Sosyal Bilgilerin Temelleri s*. (110-120). Ankara: Pegem Akademi

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : 85434274-050.04.04 / 783045 16.01.2023
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

Sayın Mustafa Orunbay İRKİN

İlgi: 04/01/2023 tarihli başvurunuz.

"Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları" başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 09/01/2023 tarihli toplantısında alınan 02/13 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan/ANKARA
Telefon: 0 (312) 212 60 40 / 2085-2183
Ayrıntılı Bilgi İçin

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **09/01/2023**
Toplantı Sayısı : **02**
Karar Sayısı : **13**

13- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans öğrencisi **Mustafa Orunbay İRKİN**'in "Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları" başlıklı teziniz ile ilgili 04/01/2023 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans öğrencisi **Mustafa Orunbay İRKİN**'in "Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları" başlıklı teziniz ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

EK 2. Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni

T.C.
SİVAS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-92255297-605.01-66429842 21.12.2022
Konu : Araştırma İzni (Mustafa Orunbay İRKİN)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi :a)Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün (Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü) 05.12.2022 tarihli ve E-98761816-302.08.01-741814 sayılı yazısı.
b)Millî Eğitim Bakanlığının (Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) 21.01.2020 tarihli ve 81576613-10.06.02-E.1563890 sayılı 2020/2 no'lu genelgesi.
c)Valilik Makamının 18.08.2022 tarihli ve E-92255297-605.01-55421644 sayılı onayı.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Mustafa Orunbay İRKİN, "Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları" konulu çalışması kapsamında, ilimiz merkezinde bulunan ortaokullarda araştırma çalışması yapmak istemektedir.

İlgi (a) yazı ekindeki çalışma; Valilik Makamının ilgi (c) onayı ile oluşturulan araştırma değerlendirme komisyonu tarafından incelenmiş olup çalışmanın, eğitim öğretimin aksatılmaması, katılımcıların izni olmadan resim, video ve ses kayıtlarının alınmaması ve araştırma çalışmasının bitiminde, araştırma yapan kişi tarafından sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında müdürlüğümüze gönderilmesi kaydıyla, ilimiz merkezinde bulunan ortaokullarda uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Onaylarınıza arz ederim.

Resul ÇATAL
Müdür a.
Şube Müdürü

OLUR
21.12.2022

Ergüven ASLAN
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

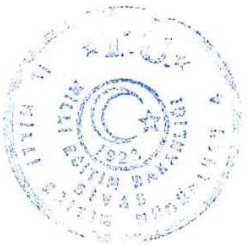
Ek: Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : Muhsin Yazıcıoğlu Bulvarı No:17 SİVAS
Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys
Bilgi için: L. DENİZ
Telefon No : 0 (346) 280 58 00
Unvan : Şef
E-Posta: arge58@meb.gov.tr; istatistik58@meb.gov.tr
İnternet Adresi: http://sivas.meb.gov.tr
Faks:3462805948
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr
Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 1a02-1d69-33ed-8a3d-f050 kodu ile teyit edilebilir.

EK 3. Anket Soruları

Anket Soruları

1. Sizce Sosyal Bilgiler öğretmenleri jeopolitik, jeostratejik kavramlarına hakim mi?
   Evet( ) Hayır ( )
2. Sizce Sosyal Bilgiler öğretmen adayları jeopolitiği iyi kavramak zorunda mı?
   Evet( ) Hayır ( )
3. Sosyal Bilgiler müfredatında Türkiye'nin jeopolitiği hakkında yeterince bilginin olduğunu düşünüyor musunuz?
   Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
4. Türkiye'nin jeopolitik konumunun ilerleyen yıllarda daha önemli hale geleceğini düşünüyor musunuz?
   Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
5. Türkiye'nin jeopolitik güç merkezi olma ideali olmalı mıdır?
   Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
6. Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan harita okuryazarlığı becerisi öğrencilerin jeopolitik alanına ilgi duymasını sağlayabilir mi?
   Evet( ) Hayır ( )
7. Coğrafya okuryazarlığı becerilerine sahip öğrenciler Türkiye'nin şimdiki ve gelecekteki durumu hakkında özgün bir bakış açısı geliştirebilir mi?
   Evet( ) Hayır ( )
8. Coğrafi konumun avantajları ve dezavantajları noktasında öğrenciler yeterli bilgiye sahip mi?
   Evet( ) Hayır ( )
9. Ülkelerin jeopolitik önemi değişken midir?
   Evet( ) Hayır ( )
10. Türkiye'nin komşu ülkeleri ile alakalı bilgilerin ders kitaplarında yeterince var olduğunu düşünüyor musunuz?
    Evet( ) Hayır ( )
11. Türkiye'nin komşu ülkelerinden birinin sosyal bilgiler ders kitabını inceleme fırsatınız oldu mu?
    Evet( ) Hayır ( )
12. Sizce Türkiye'nin jeopolitik konumu küresel güçlerin politikasını etkiliyor mu?
    Evet( ) Hayır ( )
13. Türk Devletler Teşkilatı'na üye olan ülkelerin ortak bir eğitim komisyonu kurmasının üye ülkelerin eğitim kalitesi üzerinde bir etkisi olabilir mi?
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
14. Ülke ve dünya sorunlarının çözümü için öğrencilerinizle etkinlik yapıyor musunuz?
    Evet( ) Hayır ( )
15. Siyasi coğrafyanın statik faktörlerinin yeterli düzeyde anlaşıldığını düşünüyorum.
    Evet( ) Hayır ( )

16. Fiziki, ekonomik, beşeri coğrafya özelliklerinin siyasi coğrafya üzerindeki etkisini coğrafi ilkelere göre yorumlayabilirim.
    Evet( ) Hayır ( )
17. Uluslararası literatürde yer alan jeopolitik örgütlerin ve kurumların biliniyor olmasının öğrencilerin bilinç düzeyini artıracağını düşünüyor musunuz?
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
18. Sosyal Bilgiler öğrencilerinin Türkiye'nin jeopolitik durumunu genel olarak değerlendirebildiğini düşünüyorum.
    Evet( ) Hayır ( )
19. Sosyal Bilgiler öğrencilerinin siyasi coğrafya alanında temel bilgi ve becerilere yeterince sahip olduğunu düşünüyorum.
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
20. Türk eğitim sisteminde Sosyal Bilgiler dersine ilişkin mekânsal analiz ve öğrenmeyi kolaylaştıran araç ve gereçlerin etkin kullanıldığını düşünüyorum.
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
21. Jeopolitik alanında öğrencilerin yazılı ve görsel materyaller(kitap, film vs) üzerinde çalışarak münazara metoduyla konuyu irdelemesinin farkındalık ve bilinç düzeyini artıracağını düşünüyorum.
    Evet( ) Hayır ( )
22. Jeopolitik ve jeostrateji kavramları ülkelerin mevcut durumlarını analiz edebilmesi ve geleceğe ilişkin projeler üretmesi için önemlidir.
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
23. Uluslararası ilişkilerde meydana gelen hadiseler ile coğrafyanın ilgisi vardır.
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
24. Türkiye'nin dünya coğrafyasında bulunan güç odakları ile ilişkisi gelecekte artacaktır.
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )
25. Coğrafi şartları çok uygun olmasına karşın bu gücün gereklerini yerine getiremeyen ülkeler vardır.
    Evet( ) Hayır ( ) Fikrim Yok ( )

BENZERLİK BİLDİRİMİ

"Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Jeopolitik Kavramlara Dair Öğretmen Yaklaşımları (Sivas Örneği) " başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) "Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler" (2) "Kaynaklar" (3) "Doğrudan alıntılar" ve (4) "Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar" dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihî	:25.11.2023
Gönderim Numarası	:2238042460
Sayfa Sayısı	:96
Sözcük Sayısı	:12613
Karakter Sayısı	:92636
Benzerlik Oranı	: %9
Savunma Tarihî	:13.12.2023

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2'den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Mustafa Orunbay İRKİN

Tarih: 25.11.2023

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Mustafa Orunbay İRKİN

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Sınıf Öğretmenliği	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2015-2019

Yayınlar: